

Kind en scheiding

Onderzoek naar het effect van een
echtscheiding op het gedrag van kinderen
en de rol van de leerkracht

Martine Molenaar
Christelijke Hogeschool Ede
Kind en scheiding

TITELBLAD

Titel: Kind en scheiding; onderzoek naar het effect van een echtscheiding op het gedrag van kinderen en de rol van de leerkracht.

Auteur: Martine Molenaar

Studentnummer: 081019

Klas: L4Bow

Afstudeerbegeleider: Hans Borst

Datum: 29 mei 2012

Hogeschool: Christelijke Hogeschool Ede

Instituut: Academie voor Educatie

GEEF MIJ MOED EN GEEF MIJ KRACHT

Als het nacht is in mijn leven
als het donker is en koud
als het lijkt of er geen hoop is
en er niemand van mij houdt
als het leven veel te zwaar is
en ik voel me zo alleen
Vader, wilt U mij dan troosten
leg Uw armen om mij heen

Neem mij in Uw vaderarmen
laat Uw liefde mij verwarmen
mag het wolkendek verdwijnen
en Uw licht weer voor mij schijnen
wilt U altijd naast me staan
geef mij moed om door te gaan

Trouwe Vader in de hemel
wees bij mij in mijn verdriet
wilt U zelf mijn tranen drogen
lieve Heer, vergeet mij niet
als het moeilijk lijkt en zinloos
alsof niets er nog toe doet
wilt U dan heel dicht bij mij zijn
geef mij kracht en geef mij moed

Neem mij in Uw vaderarmen..... (2x)

Muziek: Lydia Zimmer
© 2011 R. Schröder & M. Busser / Celmar Music

VOORWOORD

Voor u ligt het resultaat van mijn afstudeeronderzoek naar het effect van een echtscheiding op het gedrag van kinderen en de rol van de leerkracht in deze situatie. Met dit onderzoek rond ik de Pabo aan de Christelijke Hogeschool Ede af.

Al snel kwam ik tot de conclusie dat het belangrijk was om mijn onderzoek binnen bepaalde kaders te stellen. Ik heb er hard voor gewerkt en ben dan ook blij met het resultaat.

In mijn omgeving kom ik veel in contact met kinderen waarvan de ouders zijn gescheiden. Ik zie dat het gedrag van kinderen verandert. Dit was voor mij de reden om een onderzoek te doen naar het gedrag van kinderen na en tijdens een echtscheiding.

Ik ben blij dat ik dit onderzoek heb kunnen doen om zo in de toekomst leerlingen waarvan de ouders zijn gescheiden beter te kunnen begrijpen en te helpen waar nodig.

Zonder een aantal mensen had ik dit onderzoek niet kunnen uitvoeren. Mijn afstudeerbegeleider Hans Borst wil ik bedanken voor de begeleiding het afgelopen jaar. Soms was het lastig om te communiceren naar de andere kant van de wereld, maar ondanks dat, zijn de contactmomenten van onschatbare waarde geweest. De deskundigen van de basisscholen en HDS in Barneveld die meegewerkt hebben aan het onderzoek wil ik via deze weg ook hartelijk bedanken voor hun medewerking en zinvolle gesprekken.

Ik wens u veel leesplezier!

Martine Molenaar

Christelijke Hogeschool Ede

INHOUDSOPGAVE

TITELBLAD	2
GEEF MIJ MOED EN GEEF MIJ KRACHT.....	3
VOORWOORD.....	4
INHOUDSOPGAVE.....	5
INLEIDING.....	8
1. ECHTSCHIEDING IN DE BIJBEL	11
1.1 HET HUWELIJK DOOR GOD GEGEVEN	11
1.2 GELDIGE REDEN	12
2. ECHTSCHIEDING IN NEDERLAND	14
2.1 VOOR DE SCHEIDING	14
2.2 WAT ZEGT DE WET?.....	14
2.3 TE ONDERNEMEN STAPPEN.....	15
3. WETGEVING EN OUDERLIJK GEZAG.....	17
3.1 OUDERLIJK GEZAG	17
3.2 RAAD VOOR DE KINDERBESCHERMING	18
3.3 PLAATS VAN HET KIND	19
3.3.1 <i>De realiteit</i>	19
4. ONTWIKKELING VAN EEN KIND	21
4.1 ONTWIKKELINGSFASEN, ONTWIKKELINGSTAKEN EN ECHTSCHIEDING.....	21
4.1.1 <i>Rol van ouders</i>	23
4.2 HECHTING	23
4.2.1 <i>Belemmerende factoren</i>	24
4.2.2 <i>Gevolgen voor het gedrag</i>	24
4.3 LOYALITEIT EN LOYALITEITSCONFLICT	25
5. GEVOLGEN VAN EEN ECHTSCHIEDING.....	27
5.1 DE EERSTE REACTIE	27
5.2 VERSCHIL JONGENS EN MEIDEN	28
5.3 VERWERKEN VAN HET VERLIES.....	29
5.3.1 <i>Aanvaarden van het verlies</i>	29
5.3.2 <i>Ervaren van het verlies</i>	29
5.3.3 <i>Aanpassen aan een nieuwe situatie</i>	30
5.3.4 <i>Weer verder durven met de toekomst</i>	30
5.4 ROUWCIRKEL.....	30

6. ECHTSCHIEDING; ROL VAN DE LEERKRACHT	32
6.1 UITWERKING OP SCHOOL	32
6.2 ALS LEERKRACHT	32
6.3 WAT TE DOEN	34
CONCLUSIE VAN DE LITERATUURSTUDIE	35
HET GEDRAG	35
ZICHTBARE EMOTIES	35
TAAK VAN DE SCHOOL EN LEERKRACHT	36
TROUW BLIJVEN AAN JEZELF	36
TOT SLOT.....	36
7. PRAKTIJKONDERZOEK	37
7.1 INLEIDING	37
7.2 ONDERZOEKSDSIGN.....	37
7.2.1 <i>Onderzoeksmethoden.....</i>	37
7.2.2 <i>Populatiebeschrijving van de onderzoeksgroep.....</i>	37
7.2.3 <i>Betrouwbaarheid van het onderzoek.....</i>	38
7.2.4 <i>Validiteit van het onderzoek</i>	38
7.2.5 <i>Analyseplan</i>	38
7.3 VRAGENLIJST	39
7.3.1 <i>De vragenlijst</i>	39
7.3.2 <i>Analyse algemene vragen</i>	40
7.3.3 <i>Analyse vragen rondom gedrag.....</i>	43
7.3.4 <i>Analyse vragen rondom rol van de leerkracht</i>	44
7.4 CONCLUSIE VRAGENLIJST.....	44
CONCLUSIE VAN HET PRAKTIJKONDERZOEK	48
CONCLUSIE VAN HET ONDERZOEK.....	50
DISCUSSIE EN AANBEVELING	51
NAWOORD	52
BIBLIOGRAFIE	53
BIJLAGEN	55
BIJLAGE 1 – LESSUGGESTIES	56
BIJLAGE 2 – BESTAANDE VOORZIENINGEN VOOR KINDEREN.....	57
BIJLAGE 3 – KIND EN SCHEIDING – VRAGENLIJST	58
BIJLAGE 4 – EXACTE AANTALLEN	60
BIJLAGE 5 – UITWERKING VRAGENLIJST PER VRAAG	64

BIJLAGE 6 – UITWERKING INTERVIEWS MET PROFESSIONALS	66
BIJLAGE 7 – UITWERKING INTERVIEW OUDERS.....	69

INLEIDING

Uit onderzoek is gebleken dat afgelopen jaar ‘slechts’ 30.786 huwelijken zijn ontbonden door echtscheiding. (Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen, 2011)

Bij veel van deze scheidingen zijn kinderen aanwezig. In mijn omgeving ken ik veel gezinnen waarvan de ouders zijn gescheiden. Wanneer ik deze gezinnen vergelijk met een doorsnee christelijk gezin, zie ik dat de kinderen meer problemen hebben op sociaal gebied en in hun gedrag zijn ze vaak moeilijk te peilen. Het is afhankelijk van het kind hoe het op een echtscheiding zal reageren, maar het zal hoe dan ook effect hebben. Ik heb gemerkt dat kinderen zich verantwoordelijk voelen voor de dingen die gebeuren en ook dit kan weer effect hebben op het gedrag.

Als leerkracht is de kans groot dat er in de klas een kind aanwezig is, waarvan de ouders zijn gescheiden. Er is veel aandacht voor de ouders maar het kind komt letterlijk in een crisis terecht. In de christelijke wereld rust een taboe op echtscheidingen, maar ook daar is het aan de orde van de dag.

Het is dus van belang om te weten hoe je als leerkracht symptomen kan herkennen, maar vooral wat je hiermee kan doen. Wat wordt er daadwerkelijk van een leerkracht verwacht?

Ik vind het van groot belang dat de kinderen weten dat ze worden geaccepteerd zoals ze zijn en dat ze het gevoel hebben dat ze veilig zijn. Zo zullen moeilijkheden eerder aan het licht komen en durven de kinderen ook zichzelf te zijn. *“Als het je gelukt is de kinderen in je klas het gevoel te geven dat je er voor hen bent, heb je veel bereikt. Ze weten dan ook dat ze met hun problemen geaccepteerd worden en dat je er alles aan zult doen om ze te helpen een oplossing te vinden.”*¹

Iedereen is uniek en een schepsel van God. Dit klinkt vanzelfsprekend, maar in het leven van elke dag kan dit soms best tegenvallen. Iedereen is uniek dus ook anders en daar komen vaak de eerste problemen.

Gedrag van kinderen willen we graag verklaren. De volgende vraag staat dan ook centraal tijdens mijn onderzoek:

In hoeverre werkt een echtscheiding door op het gedrag van een kind op een christelijke basisschool en wat is de rol van de leerkracht hierin?

Mijn hoofdvraag zal ik beantwoorden met behulp van verschillende deelvragen. Deze vragen zal ik beantwoorden in de volgende hoofdstukken:

1. Echtscheiding en de Bijbel
2. Echtscheiding in Nederland
3. Wetgeving en ouderlijk gezag
4. Ontwikkeling van een kind
5. Gevolgen van een echtscheiding
6. Echtscheiding; rol van de leerkracht

In hoofdstuk 1 zullen de volgende deelvragen aan bod komen:

1. *Wat zegt de Bijbel over echtscheiding?*

¹ (Bongaards, 2005, p. 70)

2. Wat is volgens de Bijbel een geldige reden om te scheiden?

Omdat ik mij in mijn onderzoek vooral richt op Christelijke scholen wil ik in het eerste hoofdstuk beschrijven wat de Bijbel zegt over het huwelijk en echtscheiding. Het is belangrijk om duidelijkheid te scheppen over de basis voordat ik uitwijk naar de effecten van een scheiding.

In hoofdstuk 2 komen de volgende deelvragen aan bod:

- 3. Wat voor soorten echtscheidingen zijn er?*
- 4. Welke stappen moeten er worden ondernomen om tot een echtscheiding te komen?*

Om een compleet beeld te kunnen krijgen wat het effect van echtscheidingen is, is het belangrijk om allereerst te weten wat voor soorten echtscheidingen er zijn en welke gevolgen deze hebben. Daarnaast is het belangrijk om te weten om welke redenen mensen in deze maatschappij over gaan tot een echtscheiding.

In hoofdstuk 3 komen de volgende deelvragen aan bod:

- 5. Wat is ouderlijk gezag?*
- 6. Wat doet de raad voor de kinderbescherming?*

Er wordt veel gesproken over het ouderlijk gezag, maar wat heeft dit voor betekenis en wanneer speelt dit een rol? Het antwoord wil ik geven in hoofdstuk 3. Daarnaast kan het zijn dat de situatie in huis, tijdens het proces voorafgaande aan een echtscheiding, uit de hand dreigt te lopen. Op dat moment wordt de raad voor de kinderbescherming ingeschakeld. Het werk van de raad wil ik in dit hoofdstuk aan bod laten komen.

In hoofdstuk 4 komen de volgende deelvragen aan bod:

- 7. Wat betekent hechting?*
- 8. Welke factoren kunnen de hechting belemmeren?*

De ontwikkeling van een kind heeft veel te maken met zijn of haar gedrag. In dit hoofdstuk wil ik stilstaan bij de hechting van een kind en welke factoren dit kunnen belemmeren. Daarnaast wil ik vanuit de theorie bekijken wat een echtscheiding voor effecten heeft op een kind in verschillende levensfasen.

In hoofdstuk 5 komen de volgende deelvragen aan bod:

- 9. Wat verliest het kind en welke gevolgen brengt dit met zich mee?*
- 10. Zijn er aanwijsbare verschillen tussen jongens en meiden?*
- 11. Hoe verwerken kinderen deze ingrijpende gebeurtenis?*

Woorden als rouw, verschil, emoties, aanvaarding en het proces komen aanbod in dit hoofdstuk. Het is van belang om je ervan bewust te zijn wat een echtscheiding doet met kinderen.

In hoofdstuk 6 komen de volgende deelvragen aan bod:

- 12. Wat is belangrijk voor de leerkracht?*
- 13. Welke positie heeft de leerkracht in het proces?*

14. Wat kan de leerkracht betekenen in het proces voor, tijdens en na de echtscheiding?

Met dit onderzoek zal ik mijn opleiding aan de Pabo afsluiten. Ik denk dat het daarom van groot belang is om te weten welke rol een leerkracht heeft tijdens en na een echtscheiding. Ik merk dat ik zelf niet veel kennis heb met betrekking tot scheidingen. Ik zie het in mijn omgeving, maar mijn kennis is enkel gebaseerd op ervaringen. Ik denk dat het van belang is om theoretisch te kunnen onderbouwen wat een kind daadwerkelijk nodig heeft.

Ik ben me ervan bewust dat echtscheiding een gevoelig onderwerp is. Toch denk ik dat het van groot belang is dat er duidelijk wordt wat voor effect een echtscheiding heeft op het kind. In de toekomst zal de leerkracht het kind beter kunnen begeleiden en kunnen problemen worden voorkomen. Door dit onderzoek wil ik duidelijk maken wat volgens de theorie, leerkrachten en ouders het effect is op het gedrag van kinderen na een scheiding. In mijn onderzoek wil ik duidelijk de Christelijke identiteit naar voren laten komen omdat het lastig is welke positie je als Christen inneemt in deze maatschappij waar echtscheiding aan de orde van de dag is. Ik ben daarom bewust gestart met een hoofdstuk gericht op de Bijbel om uiteindelijk toe te werken naar de rol van de leerkracht in dit geheel.

1. ECHTSCHIEDING IN DE BIJBEL

Wij leven in een tijd waarin het regelen van een echtscheiding gemakkelijker is dan zo'n vijftig jaar geleden. De Nederlandse wetgeving is zodanig aangepast, dat wie wil scheiden daar de mogelijkheid voor heeft. Naar een reden vraagt de overheid niet. Er wordt alleen gekeken naar het verzoek. Maar nu is het voor christenen een belangrijke vraag: "Is het ook geoorloofd?" Om een duidelijk antwoord op deze vraag te geven, wil ik in dit hoofdstuk aan de hand van Mattheüs 19 en Exodus 20:14² uiteenzetten wat de Bijbel ons leert over echtscheiding.

1.1 HET HUWELIJK DOOR GOD GEGEVEN

In Exodus 20:14 wordt het 7de gebod genoemd: "U zult niet echtbreken". De echt is een ander woord voor huwelijk. Letterlijk staat hier dus, U zult het huwelijk niet verbreken. Het 7de gebod gaat om meer dan het breken van een huwelijk. Toch wil ik hier enkel ingaan op de aspecten van het huwelijk.

In Mattheüs 19:3³ komen de Farizeeën tot Jezus met een vraag: "Is een man toegestaan zijn vrouw om allerlei redenen te verstoten?"

Het was in die tijd niet zo moeilijk om te scheiden. Als de man aan zijn vrouw een brief gaf waarin hij omschreef waarom hij haar verliet, dan was dat voldoende. Vanwege de gebrekkige sociale voorzieningen bleef er voor de vrouw niets anders over dan zo snel mogelijk weer te trouwen. De farizeeërs hadden onderling een meningsverschil om welke redenen je mocht scheiden. Ze waren er, die het zo gemakkelijk mogelijk wilden maken, terwijl anderen de drempel om te kunnen scheiden hoger maakten. In Mattheüs 5:32 heeft Jezus aangegeven, dat er maar één geldige reden is voor een echtscheiding, dat is hoererij. Als één van twee zich verbindt met een andere man of vrouw, dan is het huwelijk verbroken. Als de Jezus de echtscheiding om allerlei oorzaken goedkeurt, dan krijgt Hij de orthodoxe farizeeërs tegen Zich, maar als Hij het afkeurt, dan keert de volksmening zich tegen Hem en is het gedaan met Zijn populariteit.⁴

En zo geeft Hij dan in vers 6 een antwoord op de strikvraag van de Farizeeën: "Dus, wat God samengevoegd heeft, laat de mens dat niet scheiden." De vraag was: "Is een man toegestaan zijn vrouw om allerlei redenen te verstoten?" Het antwoord van de Jezus is duidelijk: Nee. Als God twee mensen aan elkaar verbindt, dan mogen wij dat niet losmaken. Het huwelijk is een goddelijke instelling. Twee mensen worden één vlees, ze horen nu levenslang bij elkaar.

De farizeeërs benaderden de echtscheiding van de praktische kant. Er kunnen veel oorzaken genoemd worden, waarom veel mensen vinden, dat een echtscheiding geoorloofd is: Het was ook geen leven meer met die twee. Ze hadden altijd ruzie. Er vielen zelfs klappen. Of, ze hadden elkaar niets meer te bieden. Ze leefden als vreemden in één huis. En als je dan 'nee' zegt tegen echtscheiding, dan kun je het verwijt krijgen: Mag je dan mensen levenslang opsluiten in de gevangenis van een slecht huwelijk? Heel begrijpelijk allemaal. Daar kun je ook zo maar niet overheen stappen met de opmerking: "scheiden mag niet." Dan ga je aan de werkelijke problemen voorbij. Maar Jezus laat Zich niet van Z'n stuk brengen door al die

² (HSV, 2010)

³ (HSV, 2010)

⁴ (Kooten, 1993, p. 172)

oorzaken. Hoe moeilijk het soms ook is, God zegt toch duidelijk in Zijn woord dat wat Hij heeft samengevoegd niet mag worden gescheiden. Dat is en blijft het uitgangspunt. Als Jezus dan met Bijbelse argumenten komt tegen de echtscheiding, dan hebben zij nog een argument om ervoor te zijn.

In vers 7: “Waarom heeft dan Mozes geboden en scheidbrief te geven en haar te verlaten?”

De farizeeërs wijzen Jezus op Deuteronomium 24 : 1.

Het gaat in Deuteronomium 24 over een hopeloze situatie. Het huwelijk was zo bedorven, zodat er nog maar één uitweg was om erger te voorkomen: Uit elkaar gaan. Datzelfde zien we nu ook gebeuren. Het loopt zo hoog op, dat je ten einde raad je er maar bij neerlegt, dat mensen uit elkaar gaan. Jezus weet dat en daarom zegt Hij ook in vers 8 “Mozes heeft vanwege de hardheid van uw harten u toegelaten uw vrouwen te verlaten.” De hardheid van het hart bepaalt dat mensen niet meer bij elkaar kunnen blijven. Dat wil dit zeggen: een bedorven, beschadigd huwelijk kan alleen maar goed komen, als zowel bij de man als bij de vrouw dat harde hart verandert. Bekering is dus nodig, dan kun je elkaar de fouten, de misstappen vergeven.

“Dit is ontdekkend en leerzaam, want wij willen over deze zaken, vooral als het wat dichter bij huis komt, altijd spreken vanuit onze zondige situatie. Dan zeggen we: “Het is wel niet goed, maar zo is het toch ook geen leven.” We starten vanuit de gebroken situatie. En van daaruit wordt het begrijpelijk dat iemand weg wil. Wij redeneren meer vanuit de zonde dan vanuit de genade.”⁵

1.2 GELDIGE REDEN

Jezus zegt in vers 9: “Maar ik zeg u: Wie zijn vrouw verstoot anders dan om hoererij en met een ander trouwt, die pleegt overspel, en wie met de verstotene trouwt, pleegt ook overspel.” Jezus geeft hier een Goddelijk gebod. Dat kan Hij doen, omdat Hij zelf God is. Hoererij, lichamelijk één worden met een ander, dat breekt het huwelijk. In het Oude Testament stond daar de doodstraf op. Dat geeft aan hoe erg de God dat vindt als man of vrouw op deze manier het huwelijk stuk maakt.⁶

Jezus is erg duidelijk. Als man en vrouw scheiden, zonder dat er sprake is van hoererij, of overspel, dan is een nieuw huwelijk niet meer mogelijk. En daar stopt Hij. Hij noemt geen verzachtende omstandigheden, ook geen uitzonderingssituaties.

“Niet het vallen, maar het blijven leven in overspel, is een wettige reden om het huwelijk te laten ontbinden.”⁷

Overspel heeft ook nog een andere betekenis. Wanneer de man of vrouw met een leugen het huwelijk in gaat, geldt dit ook als overspel. Als een man of vrouw verzwegen heeft dat hij of zij gemeenschap heeft gehad met een ander voor de huwelijksnacht, valt dit ook onder overspel.⁸

Daarnaast is het mogelijk om te scheiden van tafel en bed. Er is wel sprake van scheiding maar niet van echtbreuk. Maar men is niet vrij om een nieuw huwelijk te sluiten, er is

⁵ (Kooten, 1993, p. 179)

⁶ (Mulder, 1990, p. 36)

⁷ (Douma J. , 1988, p. 51)

⁸ (Kooten, 1993, p. 195)

immers geen sprake van overspel. *“Een scheiding van tafel en bed kan gewenst zijn in een situatie waarin bedreiging van lichamelijke en/of geestelijke veiligheid.”*⁹

De Bijbel is erg duidelijk over echtscheiding. De enige reden waarom een huwelijk mag worden ontbonden is: overspel. Het is voor buitenstaanders erg makkelijk om te oordelen over het huwelijk van een ander. Het is van belang om mensen bij te staan, hun te wijzen op Gods woord, maar niet te veroordelen.

We krijgen te maken met twee soorten ethiek: plichtethiek en situatie-ethiek.

Plichtethiek gaat over ‘Gij zult niet...’ dit geeft duidelijk aan wat wel en niet is toegestaan, er valt niet over te discussiëren. Maar situatie-ethiek laat het tegenovergestelde zien. Je kijkt naar de situatie en bedenkt daarbij wat het beste is.

“I know a woman who had not been to church in 13 years because “someone” at her church had told her that she was excommunicated because of her divorce.”

(Radtke, 2006)

In het volgende hoofdstuk wil ik stil staan bij de verschillende typen echtscheidingen, de cijfers, wat zegt de wet over een scheiding en wat de gevolgen zijn van een echtscheiding.

⁹ (Kooten, 1993, p. 221)

2. ECHTSCHIEDING IN NEDERLAND

Zoals ik in mijn inleiding al heb benoemd, zijn er duizenden echtscheidingen in een jaar. Maar daarvan is geen enkele echtscheiding gelijk. In het ene geval komen ouders samen tot de conclusie om te gaan scheiden, in het andere geval besluit een van de partners dit. Beiden gronden hebben verschillende effecten. Maar hoe is het nu precies mogelijk in Nederland om te scheiden en wat komt daarbij kijken? Daar wil ik in dit hoofdstuk antwoord op geven.

2.1 VOOR DE SCHEIDING

Voordat een echtpaar besluit om over te gaan tot een scheiding kan het goed zijn om met iemand te praten. Hierbij is te denken aan het Centrum voor Jeugd en Gezin maar ook Algemeen Maatschappelijk Werk of een relatietherapeut zijn opties. Een hulpverlener zal geen advies geven om bij elkaar te blijven of te gaan scheiden, maar diegene kan erbij helpen om zelf een keuze te maken.¹⁰

Het is vooral erg belangrijk om na te denken over de gevolgen van een echtscheiding. Want dit is geen eindpunt van alle ruzies en moeilijkheden maar het traject begint dan pas. In sommige gevallen wordt besloten om over te gaan tot een proefscheiding.

De beste bescherming bestaat uit twee ouders die van hun kinderen houden, deze aandachts geven en afschermen voor hun ruzies.

(Centrum voor Jeugd en Gezin, 2009)

2.2 WAT ZEGT DE WET?

Huwelijken en scheiding zijn aan wetten en regels gebonden. Behalve via het huwelijk kan een relatie ook geformaliseerd worden via een geregistreerd partnerschap. Daarnaast is het ook mogelijk om een samenlevingscontract op te stellen. Daarin leggen partners slechts die zaken die ze willen regelen. Door een samenlevingscontract ontstaat geen aanverwantschap. Dit betekent dat de familie van de ene partner geen familie wordt van de andere partner.¹¹

De Nederlandse wet geeft de volgende redenen om over te gaan op een echtscheiding:

- Artikel 150: Echtscheiding tussen echtgenoten die niet van tafel en bed gescheiden zijn, wordt uitgesproken op verzoek van één der echtgenoten of op hun gemeenschappelijk verzoek.
- Artikel 151: Echtscheiding wordt op verzoek van één der echtgenoten uitgesproken, indien het huwelijk duurzaam ontwracht is.¹²

Duurzame ontwracting is de enige reden die de Nederlandse wet geeft voor echtscheiding en beëindiging van geregistreerd partnerschap. Het betekent dat een relatie zo slecht is dat het niet langer mogelijk is bij elkaar te blijven. Dat geldt al als een van beide partners dat vindt, zelfs als de ander het daarmee niet eens is.

¹⁰ (Gezin, 2009, p. 7)

¹¹ (Smulders-Groenhuijsen, 2002, p. 180)

¹² (Michiels, 2012, p. 51)

Wanneer mensen getrouwd zijn, is het verplicht om samen te wonen en kunnen ze dus zonder juridische gevolgen tot een proefscheiding komen. Het verschil met een 'scheiding van tafel en bed' is dat er geen gerechtelijke procedure en inschakeling van een advocaat nodig is.¹³

2.3 TE ONDERNEMEN STAPPEN

Om tot een daadwerkelijke scheiding te komen moeten er verschillende stappen worden ondernomen.

Centrum voor Jeugd en Gezin heeft een stappenplan van 8 stappen opgesteld.

1. Scheidingsmelding

Bij een scheiding moet je veel regelingen treffen en keuzes maken. Een scheidingsregeling is van belang. Dat is de mededeling van de ene partner aan de andere partner dat hij de relatie wil beëindigen. Die duidelijkheid zorgt voor een beter verloop van de scheiding.

2. Een mediator inschakelen

Als je samen geen afspraken kunt maken, schakel dan een mediator in. Deze kan de communicatie tussen partners weer op gang brengen waardoor oplossingen mogelijk worden. Een mediator is een neutrale bemiddelaar die de gesprekken tussen twee partijen leidt. Hij neemt geen standpunt in en geeft geen advies. Bij mediation zoek je samen naar een oplossing, bij een rechtszaak is het de rechter die beslist.

In sommige gevallen is het noodzakelijk om een advocaat in te schakelen, bijvoorbeeld wanneer er sprake is van ernstige verslavingen, psychiatrische problemen of huiselijk geweld.

3. Voorlopige afspraken

Sommige dingen kunnen niet wachten tot de officiële scheiding. Hierbij is te denken aan de gemeenschappelijke woning en geld voor het levensonderhoud. Zelfstandig kunnen hier afspraken over worden gemaakt, ook is het mogelijk dat de rechter een tijdelijke regeling opstelt. Daar is een advocaat voor nodig.

4. De kinderen en de school/kinderopvang informeren

5. De kinderen en het ouderschapsplan

In de wet die het scheiden van ouders regelt, staan de kinderen centraal. Zij zijn de zwakste partij en hebben recht op bescherming. Kinderen moeten niet te lang in onzekerheid verkeren. Alle afspraken die gemaakt worden rondom de kinderen moeten worden vastgelegd in een ouderschapsplan. De kinderen worden hierbij betrokken. Daarna komen de andere zaken aanbod zoals het huis, de spullen en financiën.

6. Samen één advocaat

Als partners het met elkaar eens worden, is het eenvoudiger om voor één advocaat te kiezen. Die zorgt voor een convenant. Dit is een officiële overeenkomst met alle afspraken. De advocaat dient het convenant in bij de rechtbank, tegelijk met het gemeenschappelijk verzoek om echtscheiding of beëindiging van geregistreerd partnerschap.

Vervolgens komt er geen rechtszitting. De rechter beslist op basis van de stukken. Die beslissing wordt vastgelegd in een (echt)scheidingsbeschikking. Daarin kan ook het convenant worden opgenomen.

7. Allebei een advocaat

Als partners het niet met elkaar eens kunnen worden, is het noodzakelijk om beiden een eigen advocaat in te schakelen. Wanneer er wordt besloten om niet naar de rechter te gaan,

¹³ (Gezin, 2009, p. 8)

is er sprake van ‘de overlegscheiding’. Hierbij is sprake van twee aparte advocaten maar samen probeer je er toch uit te komen.

Als er geen overeenstemming kan worden bereikt, is de rechter nodig. Dan is er sprake van ‘scheiden op tegenspraak’. De een vraagt de scheiding aan en de ander voert verweer. Er komt een zitting in de rechtbank. Het gevolg kan zijn dat er vijandigheid ontstaat tussen de partners wat gevolgen kan hebben voor het gezamenlijk ouderschap na de scheiding.

8. Kinderen en de rechter

Als ouders een scheidingsverzoek hebben ingediend, krijg een kind van 12 jaar of ouder een uitnodiging van de rechter om zijn mening te geven. Dat kan per brief of in een persoonlijk gesprek met de rechter. Een kind is niet verplicht om zijn mening te geven. Wanneer er twijfels zijn over de betrokkenheid van het kind bij het opstellen van het ouderschapsplan kan de rechter contact opnemen met het kind.¹⁴

“Vanaf 12 jaar: Een kind heeft inspraak maar mag niet zelf beslissen.”

(Centrum voor Jeugd en Gezin, 2009)

Een scheiding is dus definitief wanneer de beslissing van de rechter staat ingeschreven in de registers van de burgerlijke stand. Een advocaat regelt deze zaken. Bij een scheiding op gemeenschappelijk verzoek kan er binnen 4 weken als een rechterlijke uitspraak liggen. Maar in de meeste gevallen kost het meer tijd. Duidelijk wordt dus dat het niet mogelijk is om zonder duidelijke en gegronde reden over te gaan tot een echtscheiding.

In het volgende hoofdstuk wil ik mij vooral richten op het ouderlijk gezag, de rechten van het kind en de wetgeving van 1998.

¹⁴ (Gezin, 2009, pp. 9 - 14)

3. WETGEVING EN OUDERLIJK GEZAG

Tijdens een huwelijk wonen ouders vrijwel altijd samen met hun kinderen in een woning en verzorgen de ouders gezamenlijk de kinderen. Wanneer ouders gaan besluiten om te scheiden betekent dit dat hun relatie stopt maar er komt geen einde aan hun ouderschap. In dit hoofdstuk wil ik beschrijven welke veranderingen er plaats vinden na de scheiding die betrekking hebben op de kinderen. Daarnaast zal ik stilstaan bij de begrippen ‘ouderlijk gezag’, ‘recht op omgang’ en de woonsituatie van de kinderen.

3.1 OUDERLIJK GEZAG

Als een moeder getrouwd is gaat de wet ervan uit dat haar echtgenoot de vader is van het kind. Is de moeder niet getrouwd dan is hij die het kind erkent heeft de juridische vader, of de man die het kind heeft geadopteerd, of de man waarvan het vaderschap gerechtelijk is vastgesteld.

“Onder ‘ouderlijk gezag’ wordt verstaan: De plicht en het recht van de ouder om zijn minderjarig kind te verzorgen en op te voeden. In Nederland is ieder kind minderjarig totdat het 18 jaar is en iedere minderjarige moet onder gezag staan.”¹⁵

Sinds januari 1998 is er een verandering gekomen in de wetgeving. Voor die tijd betekende de ontbinding van een huwelijk door echtscheiding automatisch ook het einde van de gezamenlijke uitoefening. In de loop der jaren heeft het er als volgt uitgezien:

1901	Sinds 1901 is in Nederland in de wet vastgelegd dat bij echtscheiding door de rechter wordt vastgesteld wie van de ouders het gezag over de kinderen krijgt. Deze persoon werd voogd, in de meeste gevallen was dit de moeder. De vader werd ‘toezienend voogd’.
1955	Er werd een wet ingesteld waarmee de staat probeerde om echtscheidingen te voorkomen. Scheiding werd gebonden aan strenge regels en er werd een schuldige aangewezen. De kinderen werden in de meeste gevallen toegewezen aan de niet-schuldige ouder.
1984/1995	In 1984 werd bepaald dat ouders gezamenlijk konden verzoeken om na de scheiding samen het gezag over de minderjarige kinderen te blijven uitoefenen. Dit verzoek werd in 1995 opgenomen in de wet.
1998	Op 1 januari 1998 vindt er in Nederland een belangrijke wijziging in de wet plaats. In de wet wordt opgenomen dat ouders na een echtscheiding samen het gezag over hun kinderen blijven uitoefenen. Beide ouders blijven dus verantwoordelijk en zeggenschap behouden na de scheiding. ¹⁶

In de nieuwe wetgeving is onderstreept dat het belangrijk is dat beide ouders, na de scheiding, regelmatig contact houden met hun kinderen. Eenoudergezag is alleen nog aan de

¹⁵ (Gun, 2006, p. 19)

¹⁶ (Gun, 2006, p. 19)

orde wanneer een of beide ouders hierom vragen en dit in het belang van het kind is. Wanneer de rechtbank Eenoudergezag toekent is dat in minstens 75% van de gevallen aan de moeder. (Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen, 2011)¹⁷

3.2 RAAD VOOR DE KINDERBESCHERMING

Als ouders het niet eens kunnen worden over de verblijfplaats van het kind neemt de rechter een beslissing. In problematische gevallen wordt advies gevraagd aan de Raad voor de Kinderbescherming. De Raad voor de Kinderbescherming komt op voor de rechten van het kind van wie de ontwikkeling en opvoeding worden bedreigd en schept voorwaarden om die bedreiging op te heffen of te voorkomen.

“Wees duidelijk naar de kinderen en betrek hen in de stappen die worden ondernomen.”

(Centrum voor Jeugd en Gezin, 2009)

Als ouders bij de Raad komen zal in de eerste plaats nog geprobeerd worden in gesprek te gaan, zodat de ouders alsnog tot overeenstemming komen rondom de omgangsregeling.

Als dit onmogelijk is, zal de Raad een onderzoek instellen. Er wordt informatie verzameld over de gezinssituatie en er worden individuele gesprekken gevoerd met beide ouders. Ook is er contact met de kinderen en er wordt eventueel informatie ingewonnen bij derden, zoals betrokken hulpverleners of de school. Op grond van deze informatie geeft de Raad advies aan de rechtbank.¹⁸

Uiteindelijk zal een rechter tot een uitspraak komen. Als er door een rechter een beslissing moet worden genomen, zijn er drie mogelijkheden:

1. *Er wordt een omgangsregeling vastgesteld*

Deze regeling moet door alle betrokken worden nagekomen. Toch blijkt dit in de praktijk vaak niet te gebeuren. Er zijn in de wet geen aparte regelingen opgenomen voor het niet na komen van de vastgestelde regeling. Wel kunnen de zogenaamde ‘executiemogelijkheden’ uit het burgerlijk procesrecht worden toegepast, zoals:

- Het opleggen van een dwangsom
- Lijfswang – wanneer de gezagouder weigert om het kind op te vangen op de afgesproken tijden, kan hij in gijzeling worden genomen in het Huis van Bewaring
- Afgifte met de sterke arm – de politie kan het kind tegen de wil van de gezagsouder, eventueel met het gebruik van dwang, afgeven aan de betreffende ouder¹⁹

2. *Er wordt besloten tot begeleide omgang*

Ouders krijgen ondersteuning bij het uitvoeren van de omgangsregeling. Hierbij wordt gedacht aan ondersteuning bij het brengen en halen van de kinderen, begeleiden niet-verzorgende ouder thuis of op neutraal terrein. De situatie van ouders in deze omstandigheden is vaak complex en de relatie tussen hen ernstig verslechterd. Op termijn wordt gekeken of het mogelijk is om over te gaan op een zelfstandige omgangsregeling.

¹⁷ (Spruijt, 2007, p. 25)

¹⁸ (Vermeulen, 2004, p. 92)

¹⁹ (Koens & Wamelen, 2001, p. 34)

3. Het recht op omgang wordt ontzegd

Voor de rechter heeft het recht om de omgang tussen ouder en kind te ontzeggen. Maar dit kan alleen op basis van de volgende uitzonderingsgronden:

- Omgang levert ernstig nadeel op voor de geestelijke of lichamelijke ontwikkeling van het kind
- De ouder moet kennelijk ongeschikt worden geacht of niet in staat zijn tot omgang
- Het kind van 12 jaar of ouder heeft zelf ernstige bezwaren ingediend
- Omgang is in strijd met belangen van het kind²⁰

“Communiceren betekent contact.”
(Delfos, 2000)

Kinderen hebben geen invloed op de keuze van een ouder om te gaan scheiden, maar het heeft wel grote invloed op hen. In de volgende paragraaf wil ik vooral stilstaan bij de plaats/positie van het kind.

3.3 PLAATS VAN HET KIND

In de wet is opgenomen dat een kind, vanaf 12 jaar, gehoord moet worden door de rechter voordat hij een beslissing neemt over zaken rondom omgang en gezag die de minderjarige betreft. Wanneer een kind door de rechter wordt opgeroepen, krijgen ze een brief toegestuurd. Hierin worden hun rechten beschreven en uiteengezet wat ze kunnen doen. Er zijn drie opties:

- Praten met de rechter
- Door middel van een brief hun mening kenbaar maken
- Geen gehoor geven aan de oproep

Wanneer een kind jonger is dan 12 jaar mag hij wel gehoord worden, maar de rechter is hier niet toe verplicht. Sinds de wetswijziging in 1998 bepalen de ouders in de eerste plaats samen hoe de regeling te werk zal gaan. Op het moment dat er echter problemen ontstaan en ouders er samen niet uit kunnen komen, beslist de rechter. Kinderen worden enkel opgeroepen wanneer de rechter tot een regeling moet komen.²¹

“Neem kinderen serieus, maar zij kunnen geen definitieve beslissingen nemen.”
(Singendonk, 2002)

Wanneer ouders een beslissing nemen maar het kind hier niet achter staat, kan hij zelf beslissen om alsnog een brief te schrijven naar de rechter. Van deze mogelijkheid wordt nauwelijks gebruik gemaakt. Kinderen moeten op dat moment namelijk zelf de beslissing nemen om contact op te nemen en veel van hen zijn niet op de hoogte van deze mogelijkheid.

3.3.1 DE REALITEIT

Toch blijft de vraag of een kind pas inspraak moet hebben op het moment dat de rechter een rol speelt. Vanuit de VN is namelijk de opdracht gegeven dat een kind recht heeft op het

²⁰ (Gun, 2006, pp. 26, 27)

²¹ (Vermeulen, 2004, p. 50)

geven van zijn mening tijdens de beslissingen rondom de omgangsregeling.²² Deze vraag wil ik zeker voorleggen aan de ouders en leerkrachten tijdens mijn praktijkonderzoek.

Het blijkt dat het in de praktijk toch moeilijk is om een kind te betrekken in zaken rondom een echtscheiding. In de meeste gevallen beslissen ouders wat goed is voor een kind en proberen ze te belangen van het kind voorop te stellen. Zonder dat er sprake is van opzet, vergeten ouders door hun eigen problemen om naar de mening van hun kinderen te vragen.²³

Er zijn verschillende mogelijkheden om kinderen een belangrijkere positie te geven:

- Betrek het kind in een vroeg stadium bij de besprekingen over de scheiding. Als ouders open zijn naar hun kinderen toe, kunnen kinderen het eerder een plaats geven. In het volgende hoofdstuk wil ik hier extra aandacht aan schenken.
- Ouders kunnen het kind een andere positie geven door te luisteren naar hun beleving en visie. Uiteindelijk zijn de kinderen datgene wat de ouders uiteindelijk nog met elkaar verbindt.²⁴

“Laat kinderen een hoofdrol spelen in het tot stand komen van beslissingen rondom de woonsituatie en omgangsregeling, maar bij het maken van uiteindelijke beslissingen de laagste rol spelen.”

(Delfos, 2000)

Het is zeker van belang dat ouders hun kinderen betrekken in de keuzes die gemaakt worden rondom de omgangsregeling, uiteindelijk krijgen zij er dagelijks mee te maken. Maar daarnaast hebben ouders het recht om de definitieve keuze te maken. Kinderen kunnen deze beslissingen op jonge leeftijd nog niet maken, emoties spelen een grote rol en het kind zal altijd willen dat de ouders bij elkaar blijven. Daarnaast is het gevaar groot dat een er een loyaliteitsconflict ontstaat. Toch zijn er duidelijk twijfels over de daadwerkelijk rol van het kind in het proces. In het volgende hoofdstuk wil ik stil staan bij de ontwikkeling van een kind en hierbij de effecten van een echtscheiding in verschillende fasen in hun leven benoemen.

²² (Gun, 2006, p. 29)

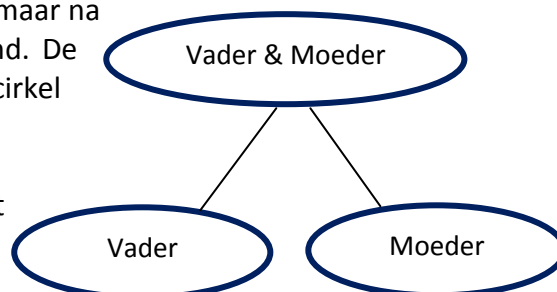
²³ (Spruijt, 2007, p. 18)

²⁴ (Gun, 2006, p. 29)

4. ONTWIKKELING VAN EEN KIND

Veranderingen zijn voor veel kinderen niet makkelijk te aanvaarden. Maar wanneer er een verandering komt in de samenstelling van het gezin, bestaat de kans dat het kind dit niet goed kan plaatsen. Een kind ziet het gezin in de meeste gevallen als een systeem. Vader en moeder behoren in dezelfde cirkel. Zij zijn samen maar na een echtscheiding wordt dit anders voor het kind. De vader en moeder horen niet langer samen in een cirkel maar krijgen beiden hun eigen positie.

Dit geeft een grote verandering in het besef van het kind. Uiteindelijk kan dit ook effect hebben op het gedrag van een kind. Vanuit de praktijk is het makkelijker te zeggen dat een echtscheiding effect heeft op het gedrag van een kind. Maar wat zegt de theorie hierover? In dit hoofdstuk wil ik verder ingaan op de hechting, het gedrag van het kind na een voor een echtscheiding, het verschil tussen jongens en meiden.

4.1 ONTWIKKELINGSFASEN, ONTWIKKELINGSTAKEN EN ECHTSCHIEDING

Bij elke leeftijdsfase horen verschillende ontwikkelingstaken. In de volgende tabel wordt dit duidelijk:²⁵

	Leeftijd	Ontwikkelingstaak	Effect scheiding
1.	0 – 3 maanden	Fysiologische regulering	Kind gaat nog geen persoonlijke relatie aan, dus scheiding vormt geen directe bedreiging, als de moederrol maar vervult blijft. Toch vinden wel de eerste beginselen van de hechting plaats. Het basisvertrouwen wordt gelegd.
2.	3 – 6 maanden	Hanteren van spanning	
3.	6 – 12 maanden	Effectief aangaan hechtingsrelatie	Kans is groot dat echtscheiding effect zal hebben. Kind raakt extra belast, terwijl het kind alle energie aan de ontwikkeling moet besteden in deze fase. Het is op deze leeftijd noodzakelijk dat het kind de beide ouders/verzorgers regelmatig ziet, zo zullen deze personen behoren tot de kleine kring gehechtheidfiguren.
4.	1 – 1,5 jaar	Exploratie, vaardigheid	Lijkt of kind situatie deels begrijpt, maar kind kan nog niet oriënteren in de tijd. Wanneer een persoon lang wegblijft, zal hij een vreemde zijn voor het kind. Als ouders beiden een rol spelen in de opvoeding, zijn beide ouders onmisbaar voor het kind. Verdriet wanneer kind verlaten wordt, heeft meerdere betekenissen. Kind heeft de
5.	1,5 – 2,5 jaar	Autonomie	

²⁵ (Smulders-Groenhuijsen, 2002, pp. 87 - 105)

			gehechtheidfiguren nodig om te helpen zijn gevoelens aan te kunnen. Spanningen uiten zich in lichamelijke klachten. Scheiding heeft veel gevaar voor de ontwikkeling van het kind op deze leeftijd.
6.	2,5 – 4,5 jaar	Hanteren van impulsen, sociale competentie	Vanaf deze leeftijd lijken ouders minder belangrijk, toch blijven de ouders de voorwaarde voor de voortgang van de ontwikkeling. Ouders bieden steun bij de sociale contacten van het kind. Leert rekening te houden met een ander, interactie, omgang met elkaar. Kinderen gaan zich op deze leeftijd spiegelen aan de ouders. Verkleden, in ruzies woorden van ouders gebruiken, gedrag imiteren. Dit zijn allemaal kwetsbare ontwikkelingen. Als ouders hun problemen niet op kunnen lossen, is er voor het kind geen logica aanwezig in de situatie.
7.	4,5 – 6 jaar	Sociale rollen	Een grote verandering is dat het kind vanaf deze fase beter zal gaan begrijpen wat er gebeurt. Maar het kind zal zich zorgen gaan maken over de vertrokken ouder. Ze willen de ouders helpen en wanneer ze hierin falen zal dit een gevoel van machteloosheid geven. In deze fase legt een kind fundamenteën, maar dit kan een deuk oplopen door bijvoorbeeld een scheiding.
8.	6 – 8 jaar	Groepsparticipatie	
9.	8 – 10 jaar	Vriendschappen	Vanuit de ontwikkeling van een kind gezien, heeft een scheiding in deze leeftijdsfase het minste effect. Het kind is stabiel en kan compensatie vinden buiten het gezin. Het kind is op deze leeftijd al zelfstandiger en kan een kleine rol spelen in bijvoorbeeld de omgangsregeling. Daarnaast zal hij dingen beter begrijpen en daardoor ook kunnen plaatsen. Er is natuurlijk altijd een risico, zo ook in deze fase. Het kind verliest ten slotte toch zijn vaste basis en dat heeft op elk kind effect. Kinderen begrijpen vaak meer dan ze kunnen verwerken en daardoor zullen ze proberen om onafhankelijk te lijken.
10.	10 – 12 jaar	Zelfwaardering	

11.	12 – 14 jaar	Puberteit, initiatief	Dit is een risicovolle periode. Het kind gaat twijfelen aan zichzelf en heeft behoefte aan een stabiele thuissituatie, om zich aan vast te kunnen houden. Kinderen kunnen zich op deze leeftijd afsluiten voor volwassenen, ze gaan liever op in vriendschappen. Wanneer ouders starten met een nieuwe relatie, kan zich dit uiten bij het kind in vroegrijp gedrag terwijl ze daar nog helemaal niet aan toe zijn. Daarnaast is het erg onzeker voor de kinderen op deze leeftijd. Ze missen een identificatiefiguur en zullen dit op andere plekken gaan zoeken.
12.	14 – 16 jaar	Zelfevaluatie	Kinderen zullen op deze leeftijd autonoom zijn in het onderhouden van contact met beide ouders. Ze kunnen daarnaast ook goed beseffen wat hun rol is in het geheel. Daarnaast zullen kinderen op deze leeftijd hun eigen mening vormen over de keuze van hun ouders. Het verdriet kan ondanks dat toch nog heel groot blijven, waardoor in sommige gevallen deze instabiliteit alsnog schade aanricht.
13.	16 – 18 jaar	Toekomstperspectief	

Figuur 1: Vrije bewerking naar tekst van Smulders-Groenhuijsen

4.1.1 ROL VAN OUDERS

Toch blijft het vaak een probleem dat ouders hun kinderen niet goed begrijpen. Iedereen reageert heel verschillend op verlies en daardoor is het voor ouders ook lastig in te schatten hoe het zal gaan met hun kind. Kinderen hebben snel hun eigen ideeën bij een situatie en ze zullen aan de ouders niet vragen of dit klopt. Ouders zijn degene die hun kind in vrijwel alle situaties kunnen helpen, maar een echtscheiding is een probleem van binnenuit en niet van buitenaf.

Kinderen kunnen in zo'n situatie behoefte hebben aan een extra vertrouwenspersoon. Dit kan voor kinderen alsnog erg moeilijk zijn. Het kind kan extra gevoelig zijn voor loyaliteit en trouw, daarom is het van belang dat ouders er toestemming voor geven dat een kind die het erg moeilijk heeft met een neutraal persoon praat, dit kan noodzakelijk zijn om over hun verdriet te praten.²⁶

4.2 HECHTING

“Hechting is een duurzame emotionele binding tussen het kind en zijn verzorgers, met speciale emotionele kwaliteiten. Iedereen heeft een natuurlijke neiging tot hechting.”²⁷

Warmte en troost zijn belangrijke elementen in een relatie tussen ouder en kind.

²⁶ (Smulders-Groenhuijsen, 2002, p. 109)

²⁷ (Ven, 2009, p. 63)

Hechtingsgedrag ontwikkelt zich in het eerste levensjaar. Na ongeveer 6 weken reageert een baby duidelijk op het sociale gedrag van zijn verzorgers. De eerste glimlach is zichtbaar. Vanaf 5 tot 6 maanden zoekt een kind de belangrijkste verzorgers actief op en reageert daar speciaal op. Hij herkent zijn ouders en reageert daar anders op dan op vreemden of minder belangrijke mensen. Een kind kan eenkennig worden rond de 7 tot 10 maanden.

Op basis van ervaringen die baby's opdoen, bouwen ze een representatie op van gehechtheid. Als dit positief is, is er sprake van een basisvertrouwen. Er is een veilige basis ontstaan voor de verdere ontwikkeling.²⁸

Vanuit dit basisvertrouwen bouwen de kinderen verder. Op jonge leeftijd zullen ze hier de ouders nog regelmatig voor gebruiken maar naarmate ze ouder worden gaan ze zelf op onderzoek uit. Dit heeft deels te maken met de verstandelijke ontwikkeling van het kind. De cognitieve ontwikkeling maakt het mogelijk dat het kind beseft dat de ouder weer terug zal keren naar tijdelijke afwezigheid. Vanaf 3 jaar zal een kind dit steeds beter gaan accepteren.²⁹

Wanneer een kind merkt dat een van de ouders niet meer terugkomt, bijvoorbeeld door een scheiding en het zal gaan wonen in twee huizen, dan zal het kind dit op jonge leeftijd cognitief niet kunnen bevatten, het plaatje is incompleet.

Jesse kijkt naar de grond. 'Papa gaat weg,' zegt hij. 'Ik vind het stom.' Juf gaat bij hem zitten. 'Dat is erg,' zegt ze. 'Misschien gaat mama ook wel een keer weg,' zegt Jesse.

(Scherpbier, 2006)

4.2.1 BELEMMERENDE FACTOREN

Factoren die de veilige ontwikkeling van de hechting in de weg kunnen staan, komen regelmatig voort uit moeilijke situaties in de eerste periode. Hierbij is te denken aan medische omstandigheden, stressfactoren in het gezin of een ongunstige woonsituatie. Een kind dat geen aandacht krijgt, zal om de aandacht gaan vragen, zowel positief als negatief. Het kind zal meer van streek zijn tijdens kleine veranderingen.³⁰

4.2.2 GEVOLGEN VOOR HET GEDRAG

Wanneer de relatie met de ouders niet optimaal is, zal het kind toch proberen om zoveel mogelijk aandacht op te eisen. Dit uit zich vaak in schreeuwen en fel gedrag. Daarmee proberen ze alsnog de aandacht van de ouder op te eisen, vaak wordt daar namelijk wel op gereageert. Toch zijn er ook kinderen die inzien dat het negatief aandacht vragen geen effect heeft, die zijn juist heel lief en behulpzaam. In sommige gevallen zullen deze kinderen zich te veel aanpassen aan de wensen van de ouders. Dit komt voor tijdens mishandeling of verwaarlozing.

Op langere termijn kan een slechte hechting leiden tot het ontwikkelen van angsten en fobieën. Wanneer kinderen in de kindertijd moeite hebben gehad om zich te hechten, is de kans zeer groot dat dit zich in de toekomst zal voortzetten in het opbouwen van relaties en met het vervullen van de ouderrol.³¹

²⁸ (Bil, 2007, p. 29)

²⁹ (Bil, 2007, pp. 30 -31)

³⁰ (Bil, 2007, p. 36)

³¹ (Bil, 2007, p. 39)

Ouders zijn soms geneigd om te vergeten dat de gewone ontwikkeling van een kind ook doorgaat naar de scheiding. Problemen op school hoeven niet altijd een verklaring te zijn voor de scheiding. Er kan ook iets mis zijn met de normale ontwikkeling van het kind.

Een scheiding mag voor kinderen geen reden zijn om alles zomaar te kunnen doen, ze moeten worden behandeld als elk ander kind. Een ander veel voorkomend probleem is dat ouders elkaar de schuld geven van de problemen van een kind, dit is natuurlijk niet reëel, een scheiding kan niet voor elke situatie de oorzaak vormen.

Boosheid is bijvoorbeeld een normale factor in de ontwikkeling van een kind en dit valt gewoon onder de opvoeding van de ouders. Wanneer dit natuurlijk te heftig wordt, moet er een professional aan te pas komen.

“Breng kinderen zo min mogelijk in een loyaliteitsconflict - Scheld je ex-partner niet uit waar zij bij zijn, kraak hem of haar niet af en voorkom dat je kinderen in het openbaar partij moeten kiezen. “

Anoniem

Het is van belang om er bij een kind vanuit te gaan dat, wanneer het gedrag sterk verandert, er samen naar een oplossing moet worden gezocht. Daarnaast is het van belang om natuurlijk alert te blijven, sterke veranderingen kunnen uiteindelijk toch vragen om therapie.³²

4.3 LOYALITEIT EN LOYALITEITSCONFLICT

De betekenis van loyaliteit is: *“Eerlijk, fair, getrouw, oprecht, rechtschapen, trouw, trouwhartig zijn. Een structurerende en bindende kracht in menselijke relaties.”*³³

Een kind houdt in de meeste gevallen van zijn vader en zijn moeder. De manier waarop een kind denkt is sterk afhankelijk van de emotionele toestand van de ouders. Wanneer ouders ruzie maken is er voor een kind een duidelijke spanning aanwezig, kinderen proberen in die situaties de aandacht op te eisen om zo het moeilijke moment voorbij te laten gaan. Dit voelt als een verplichting naar de ouders, nu hoeft hij tenminste geen partij meer te kiezen voor een van de ouders.

Loyaliteit van een kind kan eenvoudig worden misbruikt, wanneer een ouder praat over zijn of haar problemen met het kind, dan moet het kind een hulpverleners rol aannemen, terwijl dit een rol is die absoluut niet bij een kind past.³⁴

Een kind kan dus met zichzelf in tweestrijd komen en weet niet voor welke ouder hij moet kiezen. Dit wordt een loyaliteitsconflict genoemd. Loyaliteitsconflicten ontstaan wanneer

“Hij moest iets doen. Hij moest ingrijpen. Daarom, uit een nerveuze behoefte die sfeer te breken, zijn ouders te diverteren, en hen zo tot een normale staat terug te brengen als het kon, zei hij in de drukkende stilte zonder nadere aankondiging iets heel raars, waar de jongens de vorige avond zo om gelachen hadden...”

Simon Vestdijk, 1983

³² (Smulders-Groenhuijsen, 2002, p. 110)

³³ (MMX, 2007)

³⁴ (Vermeulen, 2004, p. 37)

een persoon niet loyaal mag zijn aan verschillende personen. Er is sprake van disbalans in de relatie van ouder en kind.³⁵

Vanuit de theorie is duidelijk geworden dat het van belang is dat de eerste levensjaren van een kind stabiel zijn. Een echtscheiding kan dus werkelijk een belemmerende factor zijn voor de ontwikkeling van een kind. Uiteindelijk kan dit gevolgen hebben op het gedrag van kinderen. In mijn praktijkonderzoek wil ik uitzoeken of dit ook werkelijk overeen komt met de praktijk.

In het volgende hoofdstuk wil ik stil staan bij de gevolgen van een echtscheiding voor een kind. Dit wil ik doen aan de hand van verschillende onderwerpen.

³⁵ (Peter Van den Bergh, 2006)

5. GEVOLGEN VAN EEN ECHTSCHIEDING

In de voorgaande hoofdstukken zijn al verschillende gevolgen van een echtscheiding aan bod gekomen. Zo zagen we dat het effect heeft op het gedrag van kinderen, kinderen krijgen wellicht te maken met samengestelde gezinnen en een kind kan het gevoel krijgen dat hij of zij moet 'kiezen' tussen de ouders. Er doen zich veel verschillende meningen te ronde over het effect dat een echtscheiding op kinderen heeft. Nu zal elk kind het anders beleven en elke ouder zal hier ook anders mee omgaan. Wanneer er wordt gesproken over het effect van een scheiding op kinderen, gaat het vrijwel altijd om gemiddelden, de uitslagen gelden dus niet voor alle kinderen.

In dit hoofdstuk wil ik kijken naar een echtscheiding als rouwproces voor het kind en daarbij de cirkel van Kübler-Ross betrekken, het loyaliteitsconflict waar een kind in kan komen, het verschil tussen jongens en meiden en hetgeen wat een kind daadwerkelijk verliest.

5.1 DE EERSTE REACTIE

De periode voor, tijdens en direct na de scheiding is moeilijk voor alle kinderen. Ouders worden in beslag genomen door hun eigen problemen en praktische veranderingen worden zichtbaar.³⁶

Een kind verliest veel na een scheiding. Een kind ervaart dit dan ook als een crisis in zijn of haar leven. Een kind verliest het houvast.

Een kind verliest mogelijk de volgende dingen:³⁷

- De normale gezinsstructuur.
- Financiële middelen, het inkomen daalt dus de kans is aanwezig dat het kind bijvoorbeeld moet stoppen met sporten.
- Ouderlijk huis, de kans is aanwezig dat het ouderlijk huis verkocht wordt, dit betekent voor het kind dat de vertrouwde plek verdwijnt.
- Contact met familieleden.
- Oude school wanneer er sprake is van een verhuizing.
- Vertouwen in volwassenen.
- Verlies van hoop op hereniging ouders.

Onderzoeken wijzen uit dat elke leeftijdscategorie anders reageert op een scheiding. Voor de volgende categorieën wil ik de meest voorkomende reacties beschrijven:³⁸

Peuters en kleuters:

Kleine kinderen kunnen het niet goed verwerken als hun vertrouwde omgeving sterk veranderd. Dit kan effect hebben op hun gedrag en uit zich in:

- Verdrietig zijn
- Bang zonder aanwijsbare reden
- Slecht slapen
- Geen afscheid kunnen nemen
- Agressie tegenover andere kinderen

"Het is allemaal jou schuld, anders was papa hier nu nog!"

Anoniem

³⁶ (Spruijt, 2007, p. 34)

³⁷ (Jonkers-Hordijk & Hoes, 2001, p. 20)

³⁸ (Herbert, 1999, p. 14)

Schoolkinderen:

Boosheid is de meest voorkomende emotie bij kinderen in deze leeftijdscategorie. Dit uit het kind vaak tegen degene die het dichtst bij staat. Wanneer het kind bij de moeder woont, zal dit in de meeste gevallen de moeder zijn.

Het kind idealiseert de afwezige ouder, terwijl de aanwezige ouder overal voor verantwoordelijk wordt gesteld.³⁹

"Ik huil best wel veel omdat papa weggegaan is en daar word ik heel moe van. Ik kan ook niet meer goed in slaap komen en als ik slaap droom in veel en niet leuk. Als ik dan op school sommen moet maken snap ik niet wat ik moet doen. Ik moet alsmaar aan papa denken."

Maaïke, 8 jaar.

Preadolescenten:

Voor deze kinderen is het moeilijker om emoties te uiten. Ze zoeken dan ook afleiding in sporten, vrienden en andere activiteiten. Emoties zijn persoonlijk en kinderen in deze leeftijdscategorie vinden praten erg moeilijk, gênant en vooral pijnlijk. Volwassenen schijnen niet tot hen door te dringen. Uiteindelijk zijn ook deze kinderen erg boos en willen niet worden gekwetst.

Adolescenten:

Volwassenen gaan anders om met een scheiding dan jongere kinderen. De kans bestaat dat ze zich terugtrekken in andere relaties om niet geconfronteerd te worden met de veranderde situatie thuis. Vrienden kunnen een alternatief bieden en geven stabiliteit en geborgenheid, die thuis ontbreekt. Maar het wil niet zeggen dat deze vrienden altijd goede invloed hebben. De kans is aanwezig dat ze in een verkeerd milieu terecht komen en de weg terug is altijd lang en moeilijk. Dit kan zich direct of op langere termijn na de scheiding voor doen.

5.2 VERSCHIL JONGENS EN MEIDEN

Elk kind zal anders met een echtscheiding omgaan, zo is er ook een verschil tussen jongens en meiden. Jongens zullen hun verdriet eerder uiten in agressie tegen familie, vrienden en leerkrachten. Het komt ook vaker voor dat jongens van school worden verwijderd dan meiden. Het blijkt uit onderzoek dat jongens vaker weg rennen voor hun problemen en het blijkt dat ze vaker psychische en sociale problemen hebben. Dit kan voortkomen uit het feit dat jongens de voorbeeldfunctie van hun vader missen in hun leven. Ze weten niet hoe ze zich moeten uiten en dit kan grote gevolgen hebben.

Daarentegen hebben meiden hele andere problemen, internaliserende problemen zijn daar meer aan de orde. Jongens uiten het in agressie, meiden zullen juist over gecontroleerd worden, wat als gevolg huilbuien, angst en onzekerheid met zich mee kan brengen. Problemen zullen zich vooral thuis voordoen, terwijl het kind naar de buitenwereld niets laat merken. Uiteindelijk laat dit zien dat het kind op emotioneel gebied veel problemen heeft en het niet om hulp durft te vragen. Kinderen zullen dan ook sneller moeite hebben in nieuwe relaties en het vertrouwen in mensen.

Het verschil tussen jongens en meiden zal ook te maken hebben met de manier waarom ouders tijdens de scheiding met de kinderen hebben gepraat. Communicatie is een

³⁹ (Bessner, 2002, p. 32)

belangrijk element voor, tijdens en na een echtscheiding. Wanneer het kind duidelijkheid heeft zal het makkelijker zijn om een situatie te accepteren.⁴⁰

5.3 VERWERKEN VAN HET VERLIES

Het verwerken van een echtscheiding kost veel energie en tijd. Een kind zoekt opnieuw naar emotioneel evenwicht.

Het verwerken van een echtscheiding kan worden vergeleken met een rouwproces.

“Doordat zijn vader is vertrokken heeft mijn zoon geen vertrouwen meer in anderen. Hij is zich steeds meer gaan terugtrekken.”

Raad voor de Kinderbescherming

Een rouwproces kent verschillende stadia:⁴¹

- Aanvaarden van het verlies
- Ervaren van het verlies
- Aanpassen aan een nieuwe situatie
- Weer verder durven met de toekomst

Er moet afscheid worden genomen van een fase in het leven, dit heeft grote impact, het leven zal nooit meer hetzelfde zijn. *“Rouwen wil zeggen dat een kind bij het afscheid stilstaat en beseft wat er gaat veranderen. Gevoelens als eenzaamheid, verdriet, schuld, boosheid zijn herkenbaar in deze periode. Een kind van pasgescheiden ouders is kwetsbaarder geworden en ziet en voelt alles extra vanwege zijn eigen ervaringen en betreft vaak negatieve uitlatingen op zichzelf.”*⁴²

5.3.1 AANVAARDEN VAN HET VERLIES

Dit is een moeilijk onderdeel van het proces. Het kind zal in de eerste plaats niet willen accepteren dat er dingen gaan veranderen, de vertrouwde basis wordt opeens aan het wankelen gebracht. Een kind zal in zijn fantasie de werkelijkheid proberen te omzeilen. Zo wordt de aanvaarding vermeden en de realiteit ontkent. Het kan bij kinderen een gevoel van schaamte geven wanneer de ouders gaan scheiden.

5.3.2 ERVAREN VAN HET VERLIES

Kinderen zullen proberen om de pijn te ontlopen. Daarnaast is het voor een ouder confronterend om te zien dat het kind verdriet heeft om een situatie waar zij de oorzaak van is. Het ervaren van pijn is noodzakelijk om het te kunnen verwerken. De pijn kan zich uiten in verschillende emoties, daarbij is ook te denken aan lichamelijke klachten. Kinderen hebben behoefte aan een vertrouwenspersoon, een plek waar de hun emoties kunnen tonen. De emoties moeten een uitweg vinden en door bijvoorbeeld te huilen, boos te zijn komen deze emoties naar buiten en zal het kind waarschijnlijk meer rust ervaren. Het kind zal ervaren dat andere mensen hun begrijpen.

⁴⁰ (Gallagher, 2009, pp. 2 - 7)

⁴¹ (Jonkers-Hordijk & Hoes, 2001, p. 21)

⁴² (Jonkers-Hordijk & Hoes, 2001, p. 22)

5.3.3 AANPASSEN AAN EEN NIEUWE SITUATIE

Soms lijkt het beter om maar zo snel mogelijk uit elkaar te gaan zodat het kind kan wennen aan een nieuwe situatie. Maar het afscheid nemen kost tijd. Wanneer de ouders al duidelijk een beslissing hebben genomen kan het zo zijn dat een kind nog aan het begin van het verwerkingsproces staat. Een kind moet wennen aanpassen aan een nieuwe situatie. En het is van belang dat een kind leert om de nieuwe situatie te accepteren, ze moeten worden geconfronteerd met de realiteit. Rouwen is een proces van hard werken.

“Toch heb ik mezelf er herhaaldelijk op betrapt dat ik, ondanks alles, hoop op een verzoening tussen hen.”

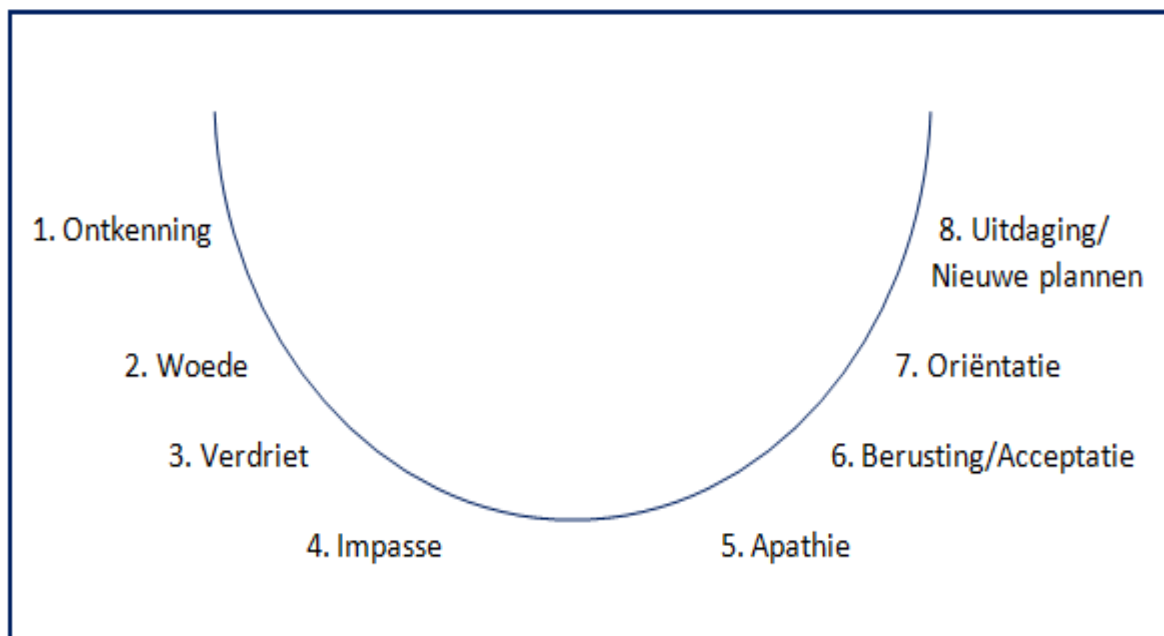
Libelle, 1992, nr. 22

5.3.4 WEER VERDER DURVEN MET DE TOEKOMST

Kinderen van gescheiden ouders moeten leren om volwassenen opnieuw te vertrouwen. Dit kost tijd, energie en vooral veel geduld van volwassenen in de omgeving, het vertrouwen moet worden terug gewonnen. Dit zorgt ervoor dat ze weer uitzicht krijgen op een goede toekomst waarin relaties een positieve uitwerking hebben, ondanks dat het verdriet met zich mee kan brengen.

5.4 ROUWCIRKEL

Zoals ik al eerder heb beschreven komt een kind in een rouwproces op het moment dat ouders besluiten om te gaan scheiden. Kübler-Ross⁴³ heeft hierbij een rouwcirkel ontworpen die duidelijk weergeeft welke verschillende fasen, zowel het kind als de ouders, doormaken tijdens en na een scheiding.

Figuur 2: Rouwcirkel Kübler-Ross

⁴³ (Schuylenburg-Meijer, 2002)

Wanneer we deze cirkel bekijken wordt er nog iets anders duidelijk. Op het moment dat een kind bijvoorbeeld in fase 2 is en een ouder zich al in fase 6 bevindt, is het vanzelfsprekend dat ze elkaar niet goed zullen begrijpen. Daarom is het van belang dat dit van elkaar wordt geaccepteerd. Zonder acceptatie zal er alleen maar meer onbegrip ontstaan.

Een echtscheiding heeft dus in de praktijk veel overeenkomsten met een rouwproces. Het is van belang dat kinderen hierin begeleidt worden. In het volgende hoofdstuk wil ik de rol van de leerkracht in dit proces beschrijven. Daarnaast benoem ik welke problemen er bij een kind kunnen ontstaan met betrekking tot school.

6. ECHTSCHIEDING; ROL VAN DE LEERKRACHT

Na al de informatie die tot mij is gekomen, leek het mij van belang om een apart hoofdstuk te wijden aan de rol van een leerkracht in dit geheel. Het blijkt vanuit de theorie dat zowel het gedrag als de houding van een kind veranderen naar aanleiding van een echtscheiding. Als leerkracht krijg je hier dan dus ook mee te maken. In dit hoofdstuk wil ik de rol van de leerkracht verder bekijken en dit uiteindelijk koppelen aan mijn praktijkonderzoek.

6.1 UITWERKING OP SCHOOL

Het zal niet voor elk kind van toepassing zijn, maar een echtscheiding heeft effect op een kind. Dit kan op school zichtbaar worden op verschillende gebieden. Een aantal voorbeelden hiervan zijn: ⁴⁴

- **Leerproblemen:** kinderen dwalen af tijdens de les en begrijpen dingen niet meer, die daarvoor geen problemen vormden.
- **Gedragsproblemen:** Kinderen maken meer ruzie, zijn drukker of juist erg teruggetrokken.
- **Emotionele problemen:** De emoties van een kind zijn sterker en ongecontroleerd, meer huilen of juist erg snel boos.
- **Sociale problemen:** Kind ervaart zijn situatie als uitzonderlijk en kan het idee krijgen dat hij anders is dan de rest van de groep.
- **Fysieke problemen:** Vermoeidheid kan opeens een rol gaan spelen of andere lichamelijke klachten zoals buikpijn, hoofdpijn, slecht eten.

Het blijkt dat een achteruitgang in de schoolprestaties meestal maar van korte duur is. Wel is het van belang om uit te sluiten of de problemen daadwerkelijk door de scheiding komen. Het kan namelijk ook zo zijn dat er op hetzelfde moment andere problemen aan het licht komen. Het is van belang om te blijven kijken naar de signalen die een kind afgeeft. Wanneer duidelijk wordt dat de achteruitgang van de prestaties wel met een scheiding te maken heeft, kan een leerkracht daar op de volgende manieren rekening mee houden:

- Vermindering in taken
- Zorgen voor afleiding en de focus verplaatsen naar positieve gebeurtenissen
- Kind extra aandacht geven
- Luisterend oor bieden

Het is natuurlijk van belang dat het kind zich door deze manieren niet anders gaat voelen dan de rest van de groep. Dit kan namelijk opnieuw het gevolg met zich meebrengen dat het kind zich nog meer zal gaan afsluiten. Vaak gaat het maar om de kleine dingen die het verschil kunnen maken voor een kind. Een kind is vooral opzoek naar veiligheid en zal dit ook op school zoeken, school kan het tegenwicht bieden tegen de verloren veiligheid van thuis. Het is van belang dat een kind opzoek gaat naar de vaardigheid om met de situatie om te gaan.

6.2 ALS LEERKRACHT

School mag geen plek worden van therapie en dat valt ook buiten de vaardigheid van de leerkracht het is dus van belang dat er een balans wordt gevonden.

⁴⁴ (Jonkers-Hordijk & Hoes, 2001, p. 29)

De kans is aanwezig dat we kinderen van gescheiden ouders als zielig bestempelen. Met het volgende fragment wil ik duidelijk maken dat er ook situaties zijn waarin het soms wel eens beter lijkt als ouders uit elkaar gaan. Als leerkracht kan je hier wel opnieuw te maken krijgen plichtsethiek, beschreven in hoofdstuk 1.

“Ik wou nog even wat zeggen over de mensen die denken dat, als je ouders gescheiden zijn, dat dit dan het einde van de wereld is. Maar dat hoeft helemaal niet. Als je ouders gescheiden zijn hoeven ze niet altijd ruzie te hebben. En er zijn ook hele leuke momenten, of je ouders gescheiden zijn of niet. Je hoeft helemaal geen zielig kind te zijn als dat gebeurt. Als mijn ouders bij elkaar waren gebleven, was het nu waarschijnlijk slaande ruzie. En nu kunnen ze heel goed met elkaar opschieten. Ja, het is natuurlijk het fijnste als ze voor altijd bij elkaar blijven, maar als dat niet zo is, dan moet je er maar het beste van zien te maken. Het natuurlijk heel moeilijk, maar als je de hele dag gaat zitten mokken, dan wordt het alleen maar moeilijker voor jezelf. En die mensen die kinderen van gescheiden ouders als ‘zielig’ zien, die weten waarschijnlijk niet eens maar ze over praten.”

(VPRO gids, 1992)

In sommige gevallen wordt er door ouders misbruik gemaakt van de school. Door middel van oudergesprekken proberen ze hun eigen ruzies uit te vechten en wordt de school betrokken in hun scheidingsproblemen. In zo’n situatie is het van belang dat een school een scheidingsprotocol heeft. Dit geeft duidelijkheid over bijvoorbeeld ouderavonden maar ook over de rol van de school in de echtscheiding. Onduidelijkheden kan je op deze wijze voorkomen en beide partijen weten waar ze aan toe zijn.

Wanneer je als leerkracht te maken krijgt met een echtscheiding in de klas, is het van belang om hier blanco tegenover te staan. Vooral in de Christelijke scholen blijkt dit soms moeilijk te zijn. Vanuit de Bijbel, wordt duidelijk beschreven hoe er over een echtscheiding, afhankelijk van de situatie, wordt gesproken. Dat is dan ook de reden dat ik ben gestart met een hoofdstuk over echtscheiding en de Bijbel. Wat is als leerkracht je uitgangspunt? Veroordelend of betrokken en behulpzaam. Het is van belang om je ervan bewust te zijn wat je eigen houding en mening is ten opzichte van een echtscheiding. Het is je taak als leerkracht om klaar te staan voor de kinderen en je eigen principes hier niet teveel aan het licht te laten komen. Als leerkracht moet je trouw blijven aan jezelf en tegelijkertijd het kind recht doen. Hulp van andere collega’s en de I.B-er kan in zo’n situatie van belang zijn.⁴⁵ Daarnaast is het van de belang om kennis te hebben van de situatie maar ook van het proces waar het kind zich in bevindt, zo zal je het kind beter kunnen begrijpen.

Als leerkracht heb je verschillende taken. Een belangrijk onderdeel daarvan is signaleren. Wanneer problemen aan het licht komen, kunnen ze worden opgelost. Het is dus belangrijk om betrokken te zijn bij de leerlingen. Een valkuil is dat je als leerkracht snel oplossingen wil bedenken. Het is van belang dat je als leerkracht probeert om geen partij te kiezen voor een van de ouders. Daarnaast is het belangrijk dat het kind niet als een slachtoffer wordt gezien, dit kan een gevoel van machteloosheid geven bij het kind en zo wordt er niet gewerkt aan de acceptatie van de situatie. Op het moment dat een kind de situatie accepteert, is het

⁴⁵ (Jonkers-Hordijk & Hoes, 2001, p. 36)

mogelijk om aan de toekomst te werken. Het is van belang dat een kind zelf leert om een oplossing voor zijn problemen en gevoelens te vinden, zo blijft een kind onafhankelijk. Het is vooral belangrijk om objectief te blijven, niet elke situatie staat in contact met de scheiding.⁴⁶

6.3 WAT TE DOEN

Nu zijn er vanuit onderzoeken verschillende suggesties gedaan wat je als leerkracht kunt betekenen voor kinderen wanneer de ouders zijn gescheiden.

Een aantal voorbeelden hiervan wil ik benoemen:

- Bied het kind een luisterend oor
- Signaleer problemen en ga hiermee in gesprek met het kind en in sommige gevallen met de I.B-er
- Laat je reactie aansluiten bij het signaal dat een kind geeft
- Zoek samen met de leerling naar een oplossing, neem niet de rol in van een hulpverlener
- Toets je bevindingen aan de waarheid
- Behandel het thema echtscheiding in een kringgesprek/sociaal-emotionele vorming⁴⁷
- Doe een beroep op de bestaande voorzieningen die reeds aanwezig zijn voor kinderen van gescheiden ouders⁴⁸

Het is vooral belangrijk om als leerkracht onpartijdig te zijn en het welbevinden van het kind voorop te stellen. Daarnaast is het belangrijk om kennis te hebben van de situatie, wanneer er problemen ontstaan kan je hier als leerkracht goed op inspelen.

Het is vanzelfsprekend dat je als leerkracht een mening vormt over de situatie. Maar als leerkracht is het niet goed om je te laten leiden door de emoties die je zelf ervaart. Het gaat om het kind en als leerkracht heb je daar geen invloed op.

⁴⁶ (Jonkers-Hordijk & Hoes, 2001, p. 38)

⁴⁷ Bijlage 1: Lessuggesties, bladzijde 56

⁴⁸ Bijlage 2: Bestaande voorzieningen, bladzijde 57

CONCLUSIE VAN DE LITERATUURSTUDIE

Het effect van een echtscheiding op het gedrag van een kind; vanuit het onderzoek blijkt dat dit moeilijk te meten is. We hebben te maken met emoties en het gedrag is moeilijk te toetsen. Toch kan ik hieruit verschillende conclusies trekken.

HET GEDRAG

Zoals ik al eerder beschreef is het lastig om het gedrag in kaders te brengen. Toch zijn er zichtbare veranderingen bij kinderen die te maken krijgen met een scheiding. Hier geldt opnieuw dat elk kind anders om zal gaan met een echtscheiding en de reacties en emoties ook zullen verschillen.

Het blijkt dat kinderen het meest last hebben van de veranderingen op het moment dat de communicatie niet duidelijk is en het basisvertrouwen verdwijnt. Het kind kan zijn emoties niet meer uiten en zal dit op een (vaak) negatieve manier vorm proberen te geven.

Een kind dat geen aandacht krijgt, zal om de aandacht gaan vragen, zowel positief als negatief.

Wanneer de relatie met de ouders niet optimaal is, zal het kind toch proberen om zoveel mogelijk aandacht op te eisen. Dit uit zich vaak in schreeuwen en fel gedrag. Daarmee proberen ze alsnog de aandacht van de ouder op te eisen, vaak wordt daar namelijk wel op gereageert. Toch zijn er ook kinderen die inzien dat het negatief aandacht vragen geen effect heeft, die zijn juist heel lief en behulpzaam. In sommige gevallen zullen deze kinderen zich te veel aanpassen aan de wensen van de ouders.

Op langere termijn kan een slechte hechting leiden tot het ontwikkelen van angsten, fobieën. Wanneer kinderen in de kindertijd moeite hebben gehad om zich te hechten, is de kans zeer groot dat dit zich in de toekomst zal voortzetten in het opbouwen van relaties en met de ouderrol.

Het is van belang om er bij een kind vanuit te gaan dat, wanneer het gedrag sterk verandert, er samen naar een oplossing moet worden gezocht. Daarnaast is het van belang om natuurlijk alert te blijven, sterke veranderingen kunnen uiteindelijk toch vragen om therapie.

ZICHTBARE EMOTIES

Een zal een kind zijn emoties op verschillende manieren uiten. De volgende gevoelens en kenmerken kunnen zich voordoen:

- Boosheid
- Verdriet
- Onmacht
- Eenzaamheid
- Opluchting
- Schaamte
- Onzekerheid
- Schuldgevoel
- Hoop
- Concentratieproblemen
- Loyaliteitsconflict
- Bindingsangst
- Verlatingsangst

Een andere veel voorkomende reactie is dat kinderen gaan proberen om hun ouders te ontzien. Ze willen de ouders niet meer lastig vallen met hun problemen en proberen het zelf op te lossen. Dit kan als gevolg hebben dat kinderen zich erg eenzaam gaan voelen. Kinderen nemen de ouderrol op zich en komen als kind tekort.

Het is van belang dat een kind, samen met de leerkracht of ouder, opzoek gaat naar de vaardigheid om met de situatie om te gaan.

TAAK VAN DE SCHOOL EN LEERKRACHT

Het blijkt dat tijdens een echtscheiding een school van waarde is. Het is een plek die veiligheid en structuur biedt. Een kind kan hier zichzelf zijn en in de meeste gevallen, zijn verhaal kwijt. Dit is wat een kind, juist in een moeilijke situatie, het meest nodig heeft.

Het is vooral belangrijk om objectief te blijven, niet elke situatie en gedrag verwijzen per direct naar de scheiding. Kinderen van gescheiden ouders moeten leren om volwassenen opnieuw te vertrouwen. Dit kost tijd, energie en vooral veel geduld van volwassenen in de omgeving, het vertrouwen moet worden terug gewonnen. Dit zorgt ervoor dat ze weer uitzicht krijgen op een goede toekomst waarin relaties een positieve uitwerking hebben, ondanks dat het verdriet met zich mee kan brengen.

TROUW BLIJVEN AAN JEZELF

Het is van belang om kennis te hebben over de achtergronden van een echtscheiding en wat dit daadwerkelijk inhoudt. Waar ik in mijn praktijkonderzoek extra aandacht aan wil besteden is de vraag aan leerkrachten of het voor hen moeilijk kan zijn wanneer ze in hun werk geconfronteerd worden met een echtscheiding. Het is belangrijk om te weten wat als leerkracht je visie en basis is. Visievorming kan onverwachte situaties voorkomen. Het blijft als leerkracht wel je taak om de keuze van ouders te accepteren al hoef je hier niet achter te staan. uiteindelijk hebben wij de verantwoordelijkheid voor de kinderen en die hebben geen aandeel in deze situatie.

Als leerkracht moet je trouw blijven aan jezelf en tegelijkertijd het kind recht doen. Hulp van andere collega's en de I.B-er kan in zo'n situatie van belang zijn.

Daarnaast is het van de belang om kennis te hebben van de situatie maar ook van het proces waar het kind zich in bevindt, zo zal je het kind beter kunnen begrijpen.

TOT SLOT

Er blijft een spanningsveld ontstaan tussen de rol van de leerkracht na een scheiding en wat behoort bij de ouders en eventueel de hulpverleners. In mijn praktijkonderzoek wil ik ook hier extra aandacht aan besteden. Tot waar kunnen wij de kinderen helpen en wanneer valt dit buiten ons handelen? Daarnaast is voor mij duidelijk geworden tijdens dit onderzoek dat het moeilijk is om gedrag daadwerkelijk te toetsen. Bronnen zijn dan ook vaak gebaseerd op observaties en enquêtes.

7. PRAKTIJKONDERZOEK

7.1 INLEIDING

Naar aanleiding van mijn literatuuronderzoek is duidelijk geworden dat een echtscheiding weldegelijk invloed heeft op het gedrag van kinderen. Leerkrachten hebben daarnaast toch een duidelijke taak binnen de school te vervullen als het om kinderen gaat die te maken hebben met echtscheiding. Tenminste, dit is wat de literatuur ons aandraagt en benoemt. Ook zullen leerkrachten door middel van observaties en de signalen die een kind afgeeft aan kunnen geven in hoeverre het gedrag daadwerkelijk verandert. Daarom wil ik tijdens mijn praktijkonderzoek me vooral richten op deze doelgroep, de leerkrachten en een antwoord vinden op de volgende onderzoeksvraag:

“Verandert het gedrag van een kind zichtbaar na een echtscheiding en heeft de leerkracht, volgens professionals, ouders en de leerkracht zelf, een rol in het proces?”

Deze vraag wil ik beantwoorden aan de hand van de volgende deelvragen:

- Wat zijn aanwijsbare veranderingen in het gedrag van het kind? (druk, moe, loyaliteitsconflict, afwezig e.d.)
- Welke rol speelt de leerkracht, volgens de leerkracht zelf, in een echtscheidingssituatie?

7.2 ONDERZOEKSDESIGN

7.2.1 ONDERZOEKMETHODEN

Ik maak gebruik van verschillende onderzoeksmethoden:

- Vragenlijst aan leerkrachten over het gedrag van een kind en hun rol daarin
- Interviews met deskundigen; I.B-er en Maatschappelijkwerker van 'HDSH in Barneveld'⁴⁹
- Interviews met ouders

7.2.2 POPULATIEBESCHRIJVING VAN DE ONDERZOEKSGROEP

Mijn onderzoek bestaat uit verschillende delen, ik zal allereerst een enquête afnemen onder leerkrachten van verschillende scholen. Deze leerkrachten zijn werkzaam in het SBO of BO, in de groepen 0 – 8. De leerkrachten zijn werkzaam op verschillende scholen in Nederland om zo de betrouwbaarheid van de uitslag te vergroten.

Daarnaast zal ik 2 interviews afnemen bij professionals, I.B-er en Maatschappelijkwerker. Vervolgens wil ik met de gegevens die ik heb meegekregen uit de beschreven acties 2 interviews houden met ouders die te maken hebben gehad met een scheiding waarbij kinderen betrokken zijn geweest, om vragen vanuit mijn theorieonderzoek te toetsen aan de werkelijkheid.

⁴⁹ **HDS Barneveld** - HdS Hulpverlening is een christelijke organisatie voor hulpverlening en welzijn. Onze organisatie is ingebed in de Barneveldse samenleving. Dat wil zeggen dat wij, waar mogelijk, samenwerken met collega instellingen in Barneveld. Instellingen die net als wij, actief zijn op het gebied van welzijn en hulpverlening.

7.2.3 BETROUWBAARHEID VAN HET ONDERZOEK

Om de betrouwbaarheid van dit onderzoek te waarborgen, let ik op de volgende punten:⁵⁰

- Bij het opstellen van de vragenlijst neem ik meerdere vragen op die hetzelfde meten. Ik zal de vragen anders formuleren maar de vraag wordt hetzelfde beantwoord.
- Ik bespreek mijn vragenlijst met collega's of deskundigen en vraag hun de vragen na te lopen op helderheid, nauwkeurigheid en consistentie.
- Ik zal de vragenlijst allereerst binnen mijn school in laten vullen, wanneer er onduidelijkheden zijn, komen die op deze wijze aan het licht. Vervolgens zal ik leerkrachten van andere scholen benaderen.

7.2.4 VALIDITEIT VAN HET ONDERZOEK

Om de validiteit van het onderzoek te waarborgen, heb ik rekening gehouden met de volgende punten:⁵¹

- De vragenlijst wordt besproken met mijn begeleider en docenten op school.
- Ik zal met professionals in gesprek gaan over de gegeven antwoorden in de vragenlijst. Zo gebruik ik verschillende onderzoeksmethoden om antwoord te geven op mijn onderzoeksvraag.
- Ik vergelijk de uitkomst van mijn praktijkonderzoek met mijn conclusie, getrokken uit de literatuurstudie.

7.2.5 ANALYSEPLAN

Dit onderzoek is een casestudy of, zo genoemd, de gevalsstudie in combinatie met een patronenonderzoek. Deze methode wordt vooral gebruikt in situaties waarin het probleem complex is en het is gericht op een specifieke situatie – kinderen van gescheiden ouders. In mijn onderzoek gaat het niet om de verbanden maar om een bepaald iets, het gedrag van het kind.

Bij een patronen onderzoek gaat het er vooral om de patronen in het gedrag van kinderen, die worden herkend door leerkrachten. Bij een patronenonderzoek zijn er ongeveer 5 tot 15 participanten. 17 leerkrachten hebben deelgenomen aan mijn onderzoek, door middel van de vragenlijst. Een patronenonderzoek is kwalitatief. Een kwalitatief onderzoek wordt verricht door middel van een interview of observatie. Een vragenlijst laten invullen, is een vorm van een gesloten observatie.

Vanwege de complexiteit van het onderwerp, heb ik er bewust voor gekozen om in mijn onderzoek door te vragen naar de rol van de leerkracht. Deze antwoorden zal ik gebruiken in mijn aanbeveling en discussie.⁵²

Met de vragenlijst ga ik op zoek naar de gegevens over de gedragsverandering bij kinderen waarvan de ouders zijn gescheiden. Ik maak per vraag een schematische tabel van de uitslag van de vragenlijst.

In de interviews staat de vragenlijst centraal, zo vergroot ik de validiteit van het onderzoek.

⁵⁰ (Kallenberg, 2007, p. 204)

⁵¹ (Kallenberg, 2007, pp. 205 - 206)

⁵² (Kallenberg, 2007, p. 62)

7.3 VRAGENLIJST

7.3.1 DE VRAGENLIJST

De vragen die gesteld zijn bij de vragenlijst, zijn voortgekomen uit mijn literatuuronderzoek waarin naar voren kwam dat het gedrag van een kind in de meeste gevallen wel verandert, maar dat de ouders hier een belangrijke rol in spelen. De manier waarop zij met elkaar omgaan, kan doorslaggevend zijn voor het gedrag van het kind. De gehele vragenlijst is te vinden in bijlage 3.⁵³

De vragenlijst is als volgt opgebouwd; allereerst zullen er verschillende algemene vragen worden gesteld. Deze vragen zullen geen uitwerking hebben op het resultaat van het onderzoek.

Vervolgens zijn er verschillende vragen waarbij punten worden gegeven. Dit heb ik ingedeeld in twee verschillende onderdelen. Allereerst zullen er 3 vragen antwoord geven op de verandering die leerkrachten zien in het gedrag van kinderen. Daarnaast zijn er 3 vragen die bijdragen aan het antwoord op de vraag wat de rol is van de leerkracht tijdens en na een echtscheiding. Dit zal vooral bepalen wat mijn aanbeveling wordt naar aanleiding van mijn onderzoek.

De vragen zijn positief gesteld. Door het invullen van de vragenlijst krijgt de persoon verschillende punten. Maximaal kunnen er 120 punten worden verdient. Wanneer de score hierbij in de buurt komt, vindt deze leerkracht dat het gedrag van het kind sterk verandert na een echtscheiding en dat de leerkracht hierna en tijdens dit proces zeker verantwoordelijkheid heeft. Wanneer de score erg laag is, heeft dit de tegenovergestelde betekenis.

De vragenlijst bestaat uit 3 delen:

- Algemeen
- Gedrag
- Rol van de leerkracht

Bij deel 2 en 3 zijn verschillende punten te behalen. De indeling is als volgt:

Gedrag		Rol van de leerkracht	
8.	5 punten per kenmerk	11.	Ja: 10 punten Nee: 5 punten
9.	Ja: 10 punten Nee: 5 punten	13.	Ja: 10 punten Nee: 5 punten Soms: 2,5 punten
10.	Ja: 10 punten Nee: 5 punten	14.	Ja: 10 punten Nee: 5 punten
12.	Ja: 10 punten Soms: 5 punten Nee: 2,5 punten	Maximaal: 30 punten	
Maximaal: 90 punten			

Figuur 3: Punten verdeling

Op deze manier zal ik alle vragen analyseren en de antwoorden verwerken in tabellen en grafieken.

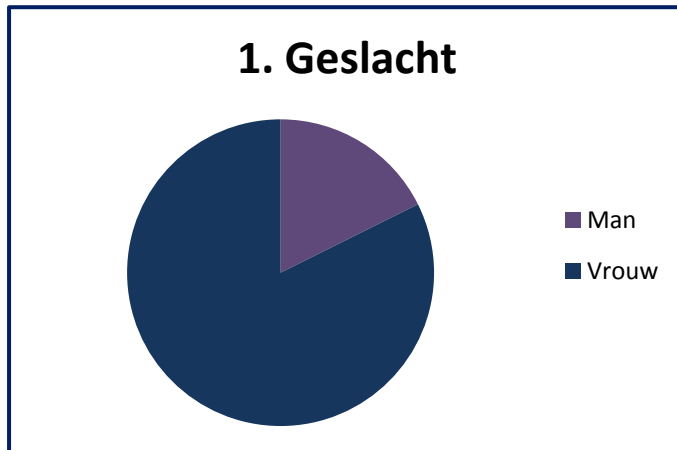
⁵³ Bijlage 3: Vragenlijst, zie pagina 58

7.3.2 ANALYSE ALGEMENE VRAGEN

De vragenlijst is ingevuld door 17 leerkrachten. Deze leerkrachten zijn werkzaam in het SBO of het BO en werken in verschillende groepen. Er hebben zowel mannen als vrouwen deelgenomen aan dit onderzoek.

Vraag 1 tot 7 en vraag 14 behoren tot de algemene vragen. Deze vragen worden per vraag geanalyseerd. Ze zijn niet van invloed op de scores van het gedrag en de rol van de leerkracht, maar dragen wel bij aan de validiteit van het onderzoek.

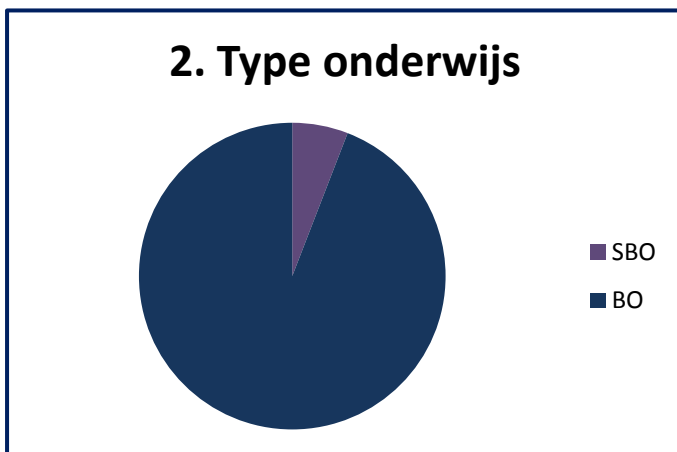
1. Geslacht:

Figuur 4: Geslacht

De exacte aantallen van de vragen zijn te vinden in bijlage 4.⁵⁴ Uit deze tabel blijkt dat de vragenlijst door meer vrouwen dan mannen is ingevuld. Dit zal in de eerste plaats niet veel effect hebben op de uitslag van het onderzoek. Voor een groot gedeelte bestaan teams op basisscholen ook uit vrouwen, dus dit geeft een reëel beeld en zal geen effect hebben op de validiteit van het onderzoek.

2. Type onderwijs: BO SBO

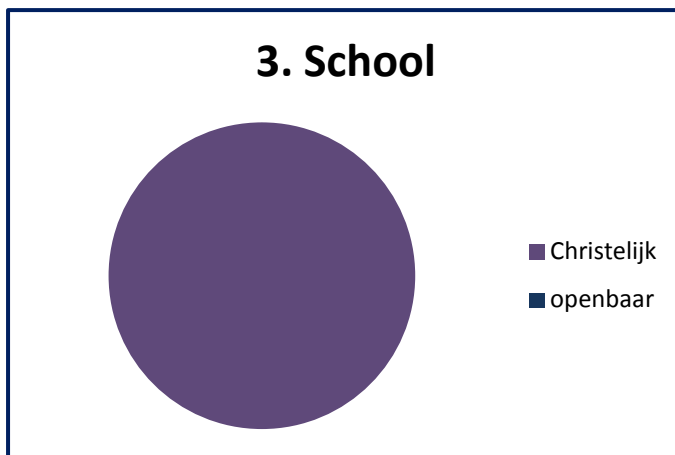

Figuur 5: Type onderwijs

Ik wilde graag leerkrachten bereiken die werkzaam zijn in het SBO en BO om zo bij deze verschillende types onderwijs een gezamenlijke conclusie te trekken met betrekking tot echtscheiding. Voor de exacte aantallen verwijs ik opnieuw naar bijlage 4.

⁵⁴ Bijlage 4: exacte aantallen, bladzijde 60

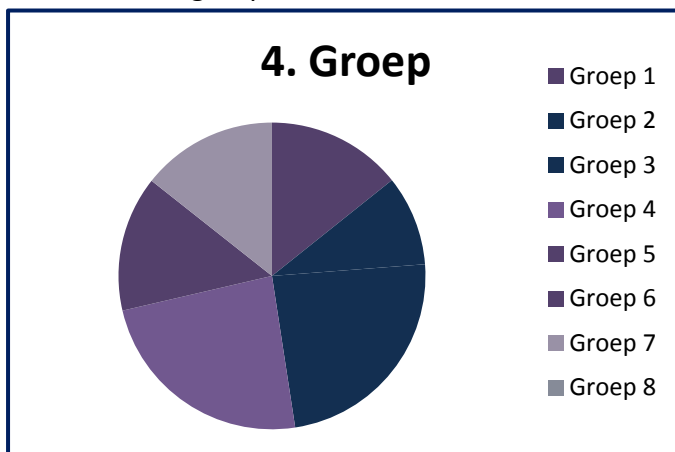
3. Ik werk op een christelijke/openbare school

Figuur 6: School

Aan mijn onderzoek hebben enkel leerkracht meegewerkt die lesgeven op een christelijke basisschool. Dit heeft effect op de uitslag. Ik voer mijn onderzoek uit voor leerkrachten die werkzaam zijn op christelijke scholen dus dit is positief. Zie bijlage 4 voor de exacte aantallen.

4. Leerkracht groep: 1 2 3 4 5 6 7 8

Figuur 7: Groep

Van de leerkrachten die hebben meegewerkt is niemand werkzaam in groep 6 of groep 8. Dit zal verder geen effect hebben op de uitslag van mijn onderzoek. Vanuit de theorie blijkt dat problemen rondom het gedrag vaak al ontstaan op jongere leeftijd. Zie bijlage 4 voor de exacte aantallen. Daarnaast zijn er leerkrachten die werkzaam zijn in verschillende groepen. Er zijn dus meer dan 17 antwoorden gegeven bij deze vraag.

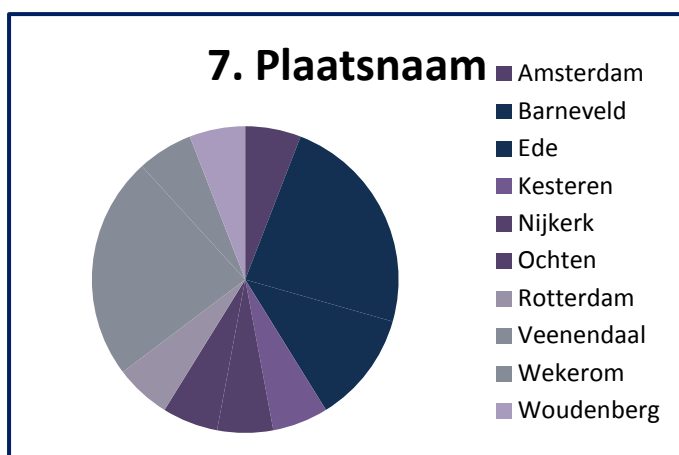
5. Aantal leerlingen:

Het gemiddelde aantal leerlingen is terug te vinden in bijlage 4.

6. Aantal leerlingen waarvan ouders zijn gescheiden:

Het gemiddelde aantal leerlingen waarvan de ouder zijn gescheiden, is terug te vinden in bijlage 4. Dit komt neer op gemiddeld 3 kinderen per groep. Duidelijk wordt hierdoor dat er op Christelijke scholen dus ook veel echtscheidingen voorkomen.

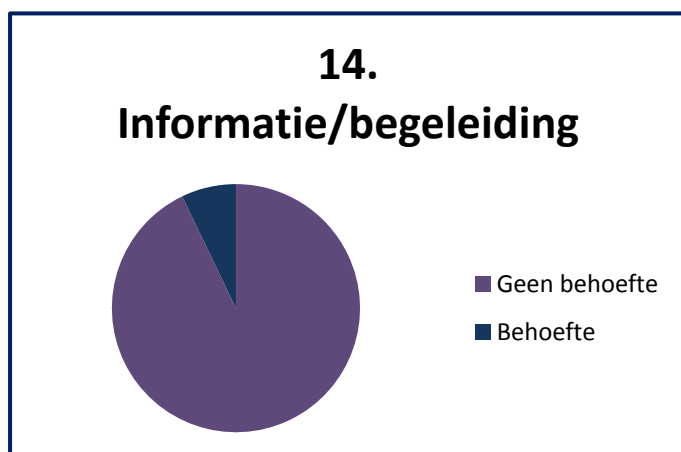
7. Werkzaam in(plaatsnaam):

Figuur 8: Plaatsnaam

Omdat ik mijn onderzoek binnen bepaalde kaders moet stellen, wil ik de effecten van de plaats waar de leerkrachten werken, niet meenemen in mijn uiteindelijke conclusie van het onderzoek. De exacte aantallen zijn te vinden in bijlage 4.

14. Behoefte aan professionele informatie/begeleiding

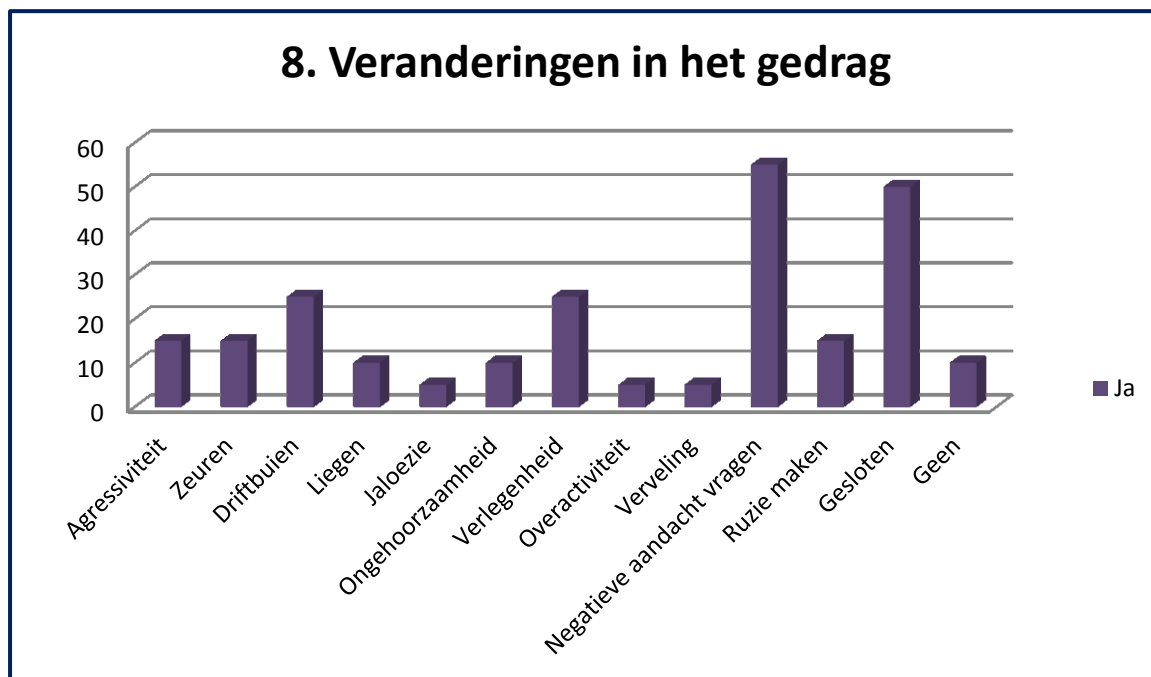

Figuur 9: Informatie/begeleiding

Uit dit gedeelte van het onderzoek blijkt dat de meeste leerkrachten genoeg kennis hebben over situaties rondom echtscheidingen. In bijlage 4 is het exacte aantal terug te vinden.

7.3.3 ANALYSE VRAGEN RONDOM GEDRAG

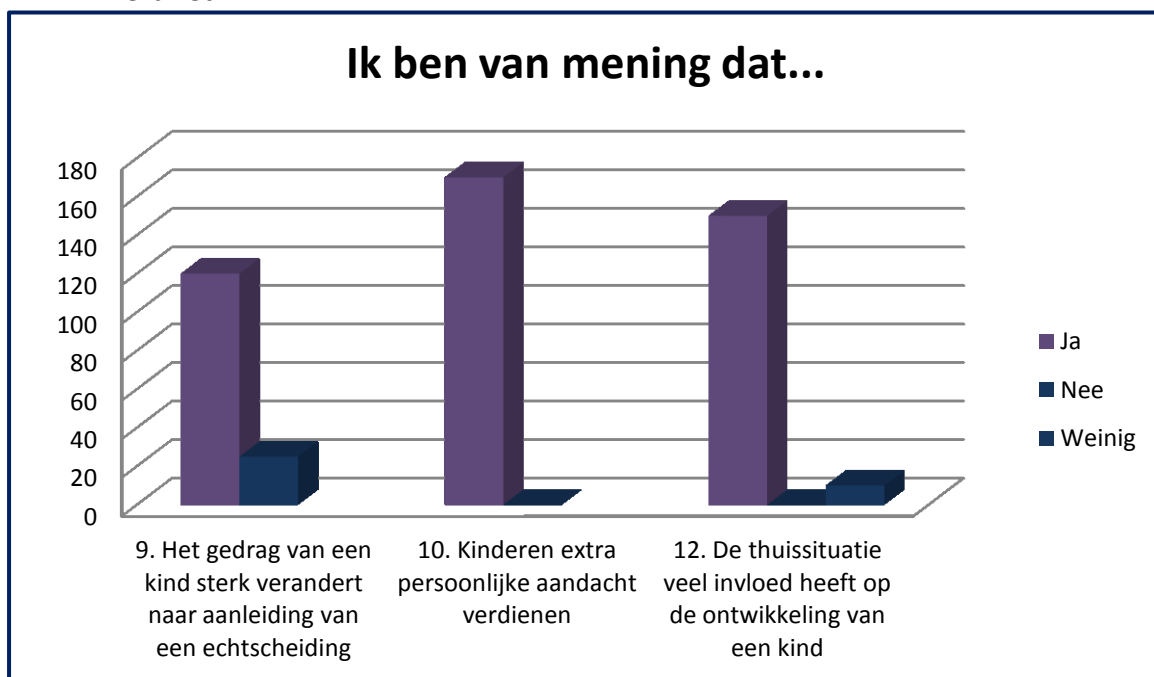
Op structurele wijze analyseer ik de vragenlijst. Hieronder bevindt zich een diagram van de uitslag van de vragen 8, 9, 10 en 12. Deze is af te lezen, zoals weergegeven in paragraaf 7.3.1. Een vergrote versie bevindt zich in bijlage 5.⁵⁵

Figuur 10: verandering in het gedrag

Als extra aanvulling hebben leerkrachten de volgende herkenbare veranderingen in het gedrag genoemd:

- Loyaliteitsconflict
- Opstandig
- Verdriet

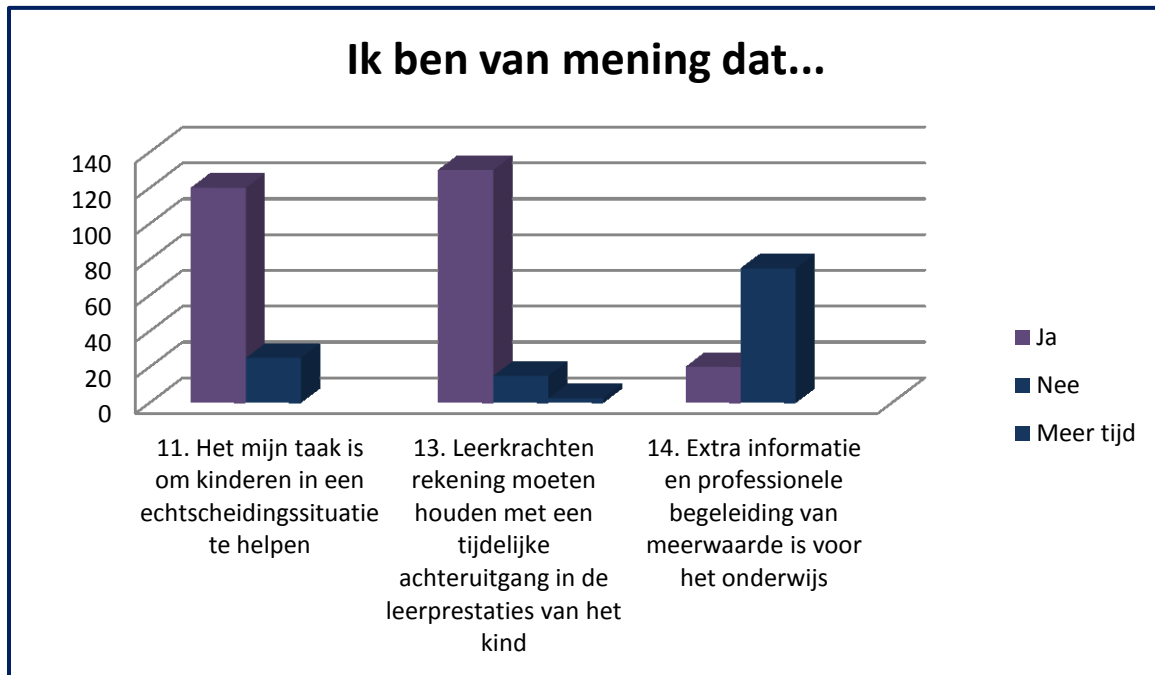

Figuur 11: Ik ben van mening dat...

⁵⁵ Bijlage 5: Uitslag vragenlijst gedrag en rol van de leerkracht, bladzijde: 64

7.3.4 ANALYSE VRAGEN RONDOM ROL VAN DE LEERKRACHT

Vraag 11, 13 en 14 heb ik hierbij apart uitgewerkt. Dit zal in de eerste plaats weinig effect hebben op de uitkomst van mijn onderzoek maar de rol die de leerkracht inneemt is zeker van belang voor een kind. In bijlage 5 kunt u de antwoorden per gegeven vraag terug vinden.

Figuur 12: Ik ben van mening dat...

7.4 CONCLUSIE VRAGENLIJST

Om een conclusie te kunnen trekken uit de vragenlijst, dit voorafgaande aan mijn uiteindelijke conclusie, beschrijf ik de vragen door telkens de volgende vijf punten te behandelen:

- De vraag van de vragenlijst
- De uitslag van de vragenlijst
- De visie van deskundigen
- De visie van ouders
- De conclusie

De vragen van de vragenlijst en de uitslag beschrijf ik naar aanleiding van de figuren in paragraaf 7.3.3 en 7.3.4. Elke afzonderlijke vraag is terug te vinden in bijlage 5.⁵⁶

Om de validiteit van het onderzoek te vergroten, heb ik twee interviews gehouden met deskundigen. Het gaat om een I.B-er van een christelijke basisschool in Barneveld en A. Westerink, zij is werkzaam bij HDSH in Barneveld als Maatschappelijkwerker en begeleidt kinderen en ouders rondom echtscheidingen. De aanvulling die zij geven, beschrijf ik onder het kopje: de visie van de deskundigen. De volledige interviews zijn te vinden in bijlage 6 en bijlage 7.⁵⁷

Samen met de uitslag van de vragenlijst beschrijf ik de conclusie. Bij de conclusie betrek ik ook mijn bevindingen van het literatuuronderzoek.

⁵⁶ Bijlage 5: Uitslag vragenlijst gedrag en rol van de leerkracht, bladzijde: 64

⁵⁷ Bijlage 6 + bijlage 7, bladzijde: 66

De vragen van de vragenlijst

Vraag 8: Wanneer een kind te maken krijgt met een echtscheiding zie ik de volgende veranderingen in het gedrag.

Vraag 9: Ik ben van mening dat het gedrag van een kind sterk verandert naar aanleiding van een echtscheiding.

Vraag 10: Ik ben van mening dat kinderen extra persoonlijke aandacht verdienen naar aanleiding van een echtscheiding.

Vraag 12: Ik ben van mening dat de thuissituatie veel invloed heeft op de ontwikkeling van een kind.

De uitslag van de vragenlijst

In het figuur is zichtbaar dat leerkrachten de volgende veranderingen in het gedrag van een kind opmerken:

- Negatieve aandacht
- Gesloten
- Verlegenheid
- Driftbuien

Daarnaast werden er nog een aantal extra opvallende kenmerken genoemd:

- Verdriet
- Loyaliteitsconflict
- Opstandigheid

Toch is het ook opvallend dat een aantal leerkrachten geen verandering zien in het gedrag van een kind. Zo wordt zichtbaar dat elke echtscheiding andere gevolgen/effecten heeft.

Daarnaast geeft 70% van de ondervraagde leerkrachten aan dat ze een verandering in het gedrag van het kind zien en 100% van de ondervraagde leerkrachten is van mening dat het kind behoefte heeft aan meer aandacht.

Vraag 12 is wellicht een vraag waarop het antwoord eenvoudig te geven is, wanneer er iets in het persoonlijk leven van een kind plaatsvindt, heeft dit altijd effect op de ontwikkeling. 88% van de leerkrachten is het over eens en 12% van de leerkrachten vindt dat de thuissituatie weinig invloed zal hebben op de ontwikkeling van het kind.

De visie van deskundigen

“Het is afhankelijk van de situatie en het kind of het gedrag van een kind daadwerkelijk verandert. Wel zien we dat kinderen het in de eerste plaats moeilijk vinden om over de dingen die ze mee maken te praten. Vooral jongens kunnen hier moeite mee hebben omdat het praten over gevoelens iets is wat ze sowieso niet graag doen. Groepsgesprekken en sociale vaardigheidstraining kunnen hier veel aan bijdragen en ook het gedrag, in een positieve zin, beïnvloeden.”

De visie van ouders

K. “In de eerste plaats leek het mee te vallen dat het gedrag van de kinderen veranderde, we waren open naar de kinderen en zij wisten wat er gaande was. Maar op het moment dat we verhuisden, kwam het duidelijk binnen bij de kinderen. De kinderen waren jong en begrepen de situatie niet in details. Maar na een aantal jaar werden ze opstandiger en werd duidelijk dat ze wel degelijk veranderden door de scheiding.”

S. “In de eerste plaats leek dit mee te vallen, maar doordat de kinderen elke week bij de andere ouder zijn, merkten we al snel onrust. Daarnaast wordt bepaald gedrag bij ons in huis niet geaccepteerd en bij moeder wel. Dit geeft spanningen. Daarnaast zijn de kinderen op school erg veranderd. Ze werden opstandig en vroegen om veel negatieve aandacht.”

De conclusie

Opvallend is dat de uitkomst van het praktijkonderzoek op dit gebied nou aansluit bij de literatuur. Wel zie ik in de grafiek dat er ook leerkrachten zijn die geen verandering in het kind zien. Dit bevestigt de literatuur ook, er zijn kinderen waarbij een echtscheiding geen effect heeft. Dit wil niet zeggen dat dit niet op een ander moment kan komen, maar het is sterk afhankelijk van de situatie en het karakter van het kind. Vanuit de literatuur werd duidelijk dat een onstabiele thuissituatie effect heeft op een kind. Toch geeft 12% van de ondervraagde leerkrachten aan dat dit volgens hen weinig effect heeft. Dit verbaast mij enigszins.

De vraag van de vragenlijst

Vraag 11: Ik ben van mening dat het mijn taak als leerkracht is om kinderen in een echtscheidingssituatie te helpen.

Vraag 13: Ik ben van mening dat leerkrachten rekening moeten houden met een tijdelijke achteruitgang in de leerprestaties van het kind.

De uitslag van de vragenlijst

71% van de leerkrachten geeft aan dat hij/zij het als zijn taak ziet om kinderen in een echtscheidingssituatie te helpen. Daarnaast geeft 77% van de leerkrachten aan dat er ook rekening moet worden gehouden met een tijdelijke achteruitgang in de leerprestaties van leerlingen.

De visie van deskundigen

Maatschappelijkwerker: “Ik ben van mening dat de school niet de eerste verantwoordelijkheid heeft in deze situatie. Er zijn al veel verplichtingen binnen een school en dat is dan ook de reden dat er hulpinstanties zijn.”

I.B-er: “Het is goed dat er contact is tussen de school en het Maatschappelijkwerk. Wij hebben regelmatig contact en wanneer er problemen zijn met kinderen, weet ik welke stappen we kunnen ondernemen. Allereerst zal de leerkracht in de klas aan het werk gaan met het kind, maar wanneer de situatie erg complex is, is het verstandig om professionele hulp in te schakelen. Het is afhankelijk van de situatie en het kind of het gedrag van een kind daadwerkelijk verandert.”

De visie van ouders

K. “Over de school zijn wij helemaal niet goed te spreken. Leerkrachten waren naar ons idee onervaren en de kinderen kregen gelijk een stempel. Ze kregen geen extra aandacht of begeleiding in de eerste plaats. Uiteindelijk kregen ze die aandacht wel, maar negatief door overal tegenin te gaan. Zo kregen ze toch de aandacht die ze wilden, maar niet op de goede manier. Ik zie dit echt als effect van de scheiding. Al waren de kinderen erg jong, toch komt het er op een moment uit.

Ik kreeg het idee dat de leerkrachten zich liever niet wilden bemoeien met de situatie en niet goed wisten wat ze moesten doen. Ik moet wel zeggen dat dit erg afhankelijk is geweest van de leerkracht.”

S. “Bij de oudste dochter zijn wij goed te spreken over de rol die de school heeft gespeeld. Alhoewel, zij veranderde niet erg dus de leerkracht heeft waarschijnlijk niets aan haar gemerkt. Onze andere dochter is moeilijker. Hierin heeft de leerkracht die op dat moment voor de groep stond, niet alles gedaan wat zij kon doen. Uiteindelijk leidde dit tot vreemd gedrag zowel op school als thuis, enkel voor de aandacht.

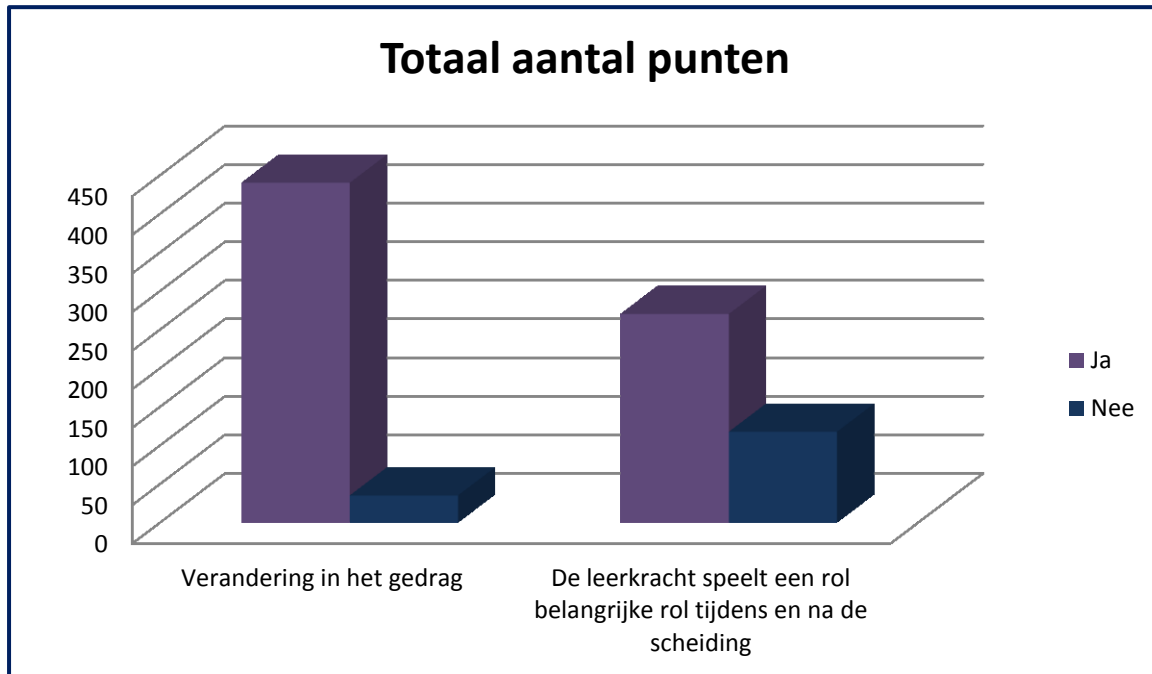
In mijn ogen is het vooral belangrijk dat een school een vaste basis biedt voor de kinderen en in tijden van een scheiding klaar staat voor het kind, hierbij denk ik aan extra aandacht en eventuele gesprekken. Ik vind het moeilijk om te zien dat kinderen een stempel krijgen omdat hun ouders gaan scheiden, het kind mag hier niet de dupe van worden.”

De conclusie

Zowel ouders, als de I.B-er en de ondervraagde leerkrachten zien het als de taak van de leerkracht om een leerling waarvan de ouders gescheiden zijn extra aandacht te geven en te helpen waar nodig. De Maatschappelijkwerker ziet het daarentegen meer als het werk van professionele hulpverleners. Dit kan ik begrijpen wanneer de situatie erg complex is, maar zoals ook duidelijk werd uit het literatuuronderzoek is het in de eerste plaats mogelijk om het kind binnen de school te begeleiden, dit zal ook meer rust geven aan het kind in een bepaald opzicht.

CONCLUSIE VAN HET PRAKTIJKONDERZOEK

De uitslagen van het praktijkonderzoek zijn geanalyseerd en vormen samen een gemiddelde score over het gedrag van het kind en de rol van de leerkracht in en rondom een scheidingsproces.

Figuur 13: Totaal aantal punten

Wanneer we naar het bovenstaande figuur kijken is zichtbaar dat de ondervraagde leerkrachten van mening zijn dat het gedrag van een kind sterk verandert en dat zij als leerkracht zeker een rol in het proces spelen.

Wanneer ik de scores bekijk en daarbij de gesprekken met ouders en professionals betrek, kan ik de conclusie trekken uit mijn praktijkonderzoek dat het daadwerkelijk zo is dat er een verandering optreedt in het gedrag van een kind naar aanleiding van een echtscheiding. Met deze gegevens kan ik dan ook antwoord geven op mijn onderzoeksvraag uit het praktijkonderzoek.

“Verandert het gedrag van een kind zichtbaar na een echtscheiding en heeft de leerkracht, volgens professionals, ouders en de leerkracht zelf, een rol in het proces?”

Het antwoord kan naar aanleiding van mijn onderzoek kort en bondig zijn. Door het verrichte onderzoek is aangetoond dat een echtscheiding effect heeft op het gedrag van een kind. Daarnaast voelt de leerkracht zich verantwoordelijk voor de situatie en zal in de meeste gevallen een plaats in dit proces willen innemen. Hier wil ik verder op ingaan in mijn aanbeveling. Door de gesprekken met ouders is duidelijk geworden dat het soms onduidelijk is voor een ouder wat de verantwoordelijkheid en de rol van een leerkracht is. Het is van belang dat er in een protocol wordt opgenomen wat de school kan betekenen en wanneer er professionele hulp moet worden ingeschakeld.

Het belangrijkste is dat het welbevinden van het kind voorop staat. Het gaat om het kind en hier zijn leerkrachten verantwoordelijk voor. Wanneer er dus iets ingrijpends plaatsvindt in het leven van een kind, kan juist een leerkracht een belangrijke rol spelen door op te treden als vertrouwenspersoon. Hij of zij kent het kind immers erg goed.

CONCLUSIE VAN HET ONDERZOEK

Aan het einde gekomen van dit onderzoek wil ik, met alle kennis die ik heb opgedaan en het afgeronde onderzoek, antwoord geven op mijn onderzoeksvraag:

“In hoeverre werkt een echtscheiding door op het gedrag van een kind op een christelijke basisschool en wat is de rol van de leerkracht hierin?”

Ik wil antwoord geven op deze vraag aan de hand van verschillende niveaus:

- De Christelijke school
- De leerkracht
- Het kind

De Christelijke school en leerkracht

In de eerste plaats wilde ik mij in dit onderzoek richten op de leerkrachten in het Christelijk basisonderwijs. Ik denk dat wij in deze tijd en maatschappij een bijzondere plek innemen. Het is bijzonder en iets waar we erg dankbaar voor moeten zijn, dat er nog Christelijk onderwijs bestaat. Daarom is het ook van belang om onze identiteit na te leven. In het eerste hoofdstuk heb ik hier uitgebreid aandacht aan gegeven.

Vanuit deze visie kunnen we in de meeste gevallen niet achter een echtscheiding staan en dit ook niet goedkeuren. Maar het is daarnaast ook onze taak om onze medemens te accepteren en er voor hen te zijn. We kennen niet elke situatie in detail en wij mogen daar niet over oordelen, dit is van belang om voor ogen te houden. Het gaat uiteindelijk om het kind en niet om de keuzes die ouders maken. Wanneer het kind hier ‘slachtoffer’ van wordt, mogen zij hier niet de rekening voor betalen. In elke situatie moeten we er voor hen zijn.

Het kind

Het blijft altijd moeilijk om een conclusie te trekken uit een onderzoek waar nooit alle Nederlanders aan hebben meegewerkt. Maar vanuit dit onderzoek wordt duidelijk dat er in een klas met 21 kinderen gemiddeld 3 kinderen zijn waarvan de ouders zijn gescheiden. Het is dus iets waar we niet omheen kunnen. Veranderingen hebben altijd invloed op kinderen, een echtscheiding dus helemaal, dit vindt plaats in hun directe omgeving en het zal altijd effect hebben, negatief of positief.

Een echtscheiding is een proces waar het kind in moeten leren accepteren en een nieuwe weg moet vinden. Wanneer een kind hier zelf niet toe in staat is en de ouders hierin tekort schieten, is de leerkracht of eventuele professional hiertoe verplicht op het kind te helpen.

Ten slotte

Het is van belang om het kind positief te blijven stimuleren. Elk kind is verschillend en zo ook de situatie en de te ondernemen stappen. Daarbij blijft het welbevinden van het kind de basis waar het uiteindelijk om gaat.

DISCUSSIE EN AANBEVELING

De conclusie van het onderzoek is uitgebreid beschreven toch blijven er nog vragen liggen.

Discussie

Het aantal echtscheidingen in Nederland blijft groeien en steeds meer kinderen krijgen hiermee te maken, zo ook leerkrachten. Toch wordt hier tijdens de opleiding en in het werkveld weinig aandacht aan gegeven. De vraag die namelijk blijft liggen is of het wel de verantwoordelijkheid van de leerkracht is of niet, wanneer het kind terecht komt in een situatie als deze.

Aanbeveling

Ik denk dat het belangrijk is in de Christelijke wereld dat er aandacht is voor een onderwerp als echtscheiding. Steeds meer kinderen krijgen er mee te maken en zij verdienen goede begeleiding. Wanneer dit er niet is, kan het effect hebben op de ontwikkeling van het kind en voor hechtingsproblemen zorgen in de toekomst.

Elk kind verdient de begeleiding die ze nodig hebben, wij als leerkrachten moeten dit dan ook aan het kind bieden. Het is belangrijk om een grens te stellen, want wanneer een situatie erg zorgelijk is, valt dit buiten het kunnen van de leerkracht. Het is dan ook de taak van de leerkracht en het team om deze grens te bewaken en hier duidelijkheid over te scheppen. Ik denk dat het van belang is dat elke school een protocol opstelt rondom echtscheidingen. Dit zorgt voor duidelijkheid bij de leerkracht en de ouders. We willen immers allemaal het beste voor de kinderen in onze klas!

NAWOORD

Afgelopen juni begon het onderwerp van mijn onderzoek vorm te krijgen. Toch bleef het erg vaag en vond ik het moeilijk om te starten aan een onderzoek over een ingewikkeld onderwerp. Ik ben opgegroeid in een stabiele thuissituatie en heb echtscheidingen wel bij andere mensen gezien maar nooit echt ervaren wat het nou daadwerkelijk met zich meebrengt. Op het moment dat ik me ging verdiepen in de literatuur wist ik ook niet goed waar ik moest starten. Dankzij verschillende gesprekken en aanwijzingen heb ik uiteindelijk mijn theoriedeel en praktijkdeel succesvol kunnen afronden. Ik krijg terug op een leerzame tijd.

Mijn onderzoek startte ik met het lied van Lydia Zimmer – “Geef mij moed en geef mij kracht.” Door het schrijven van dit onderzoek ben ik me er opnieuw bewust van geworden wat voor een impact een echtscheiding op een kind kan hebben. Maar wat een zegen is het dat ik, als toekomstige leerkracht in het Christelijk basisonderwijs, een kind altijd mag troosten met de woorden uit dit lied. God laat zijn kinderen niet los en Hij is bij hen in hun verdriet. Dit kunnen we dan ook als een gebed tot God richten:

*“Neem mij in Uw vaderarmen
laat Uw liefde mij verwarmen
mag het wolkendek verdwijnen
en Uw licht weer voor mij schijnen
wilt U altijd naast me staan
geef mij moed om door te gaan”*

Martine Molenaar, mei 2012

BIBLIOGRAFIE

- Bessner, R. (2002). *The voice of the child in divorce, custody and access proceedings*. Toronto: Department of Justice Canada.
- Bil, M. d. (2007). *Praktijkgerichte ontwikkelingspsychologie*. Soest: Uitgeverij Nelissen.
- Bongaards, B. (2005). *Vakbekwaam onderwijzen*. Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff.
- Delfos, M. (2000). *Luister je wel naar mij?* Amsterdam: B.V. Uitgeverij SWP.
- Douma, D. J. (1988). *Echtscheiding*. Kampen: Uitgeverij van den Berg.
- Douma, J. (1988). *De tien geboden, deel 3*. Kampen: Uitgeverij Kok.
- Franken, W. (1997). *Begeleiding van kinderen van gescheiden ouders*. Dordrecht: Stichting Chris.
- Gallagher, K. E. (2009). *The Emotional Effects of Divorce on Children: A Look at the Differences between Boys and Girls*. Michigan: University of Michigan.
- Gezin, J. &. (2009). *Uit elkaar... En de kinderen dan?* Den Haag.
- Gun, F. v. (2006). *Echtscheiding: Kiezen voor het kind*. Amsterdam: B.V. uitgeverij SWP.
- Herbert, M. (1999). *Echtscheiding*. Baarn: Uitgeverij Intro.
- HSV. (2010). *De Bijbel, Herziene Statenvertaling*. Heerenveen: Jongbloed.
- Jonkers-Hordijk, K., & Hoes, T. (2001). *Kinderen en ingrijpende situaties - Scheiden*. Hilversum: Uitgeverij Kwintessens.
- Kallenberg, T. (2007). *Ontwikkeling door onderzoek, 'Een handreiking voor leraren'*. Utrecht/Zutphen: Thieme Meulenhoff.
- Koens, M. M., & Wamelen, D. C. (2001). *Kind en scheiding*. Den Haag: Koninklijke Vermande.
- Kooten, D. R. (1993). *Gij zult niet echtbreken - Het zevende gebod (1)*. Houten : Den Hertog B.V.
- Kooten, D. R. (1993). *Gij zult niet echtbreken - Het zevende gebod (2)*. Houten: Den Hertog B.V.
- Michiels, P. M. (2012). *Burgelijk Wetboek 1*. Deventer: Uitgeverij Kluwer BV.
- MMX, E. (2007, april 15). *Encyclo*. Opgeroepen op mei 2, 2012, van Encyclo online encyclopedie: <http://www.encyclo.nl/begrip/loyaal>
- Mulder, D. H. (1990). *Scheiden... Kan dat?* Kampen: Uitgeverij Van den Berg.

Peter Van den Bergh, T. W. (2006). *Gehechtheid en loyaliteit bij pleegkinderen*. Opgeroepen op mei 1, 2012, van Kind in de pleegzorg:

<http://www.kindindepleegzorg.nl/downloads/BetekenisGehechtheidEnLoyaliteit.pdf>

Radtke, E. (2006, Juli). Not divorced from my faith. *U.S. Catholic* , p. 50.

Scherpbier, N. (2006). *weekend papa*. Heerenveen: Uitgeverij Columbus.

Schuylenburg-Meijer, G. v. (2002, Maart). *Fasen en taken in de rouwverwerking*. Opgeroepen op April 27, 2012, van Alleen en niet alleen: <http://www.rouwen.berseba.nl/>

Singendonk, K. (2002). *Kind en echtscheiding. Een ontwikkelingspsychologisch perspectief*. Lisse: Uitgeverij Swets en Zeitlinger.

Smulders-Groenhuijsen, L. (2002). *En ze leefden nog lang en gelukkig*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.

Spruijt, E. (2007). *Scheidingskinderen*. Amsterdam: B.V. Uitgeverij SWP.

Ven, J.-P. v. (2009). *Omgaan met een scheiding*. Houten: Bohn stafleu van Loghum.

Vermeulen, P. (2004). *Scheiding en Ouderschap*. Rotterdam: Uitgeversmaatschappij Ad. Donker.

VPRO gids. (1992). *VPRO gids, Achterwerk* , p. nr. 21.

BIJLAGEN

BIJLAGE 1 – LESSUGGESTIES	56
BIJLAGE 2 – BESTAANDE VOORZIENINGEN VOOR KINDEREN.....	57
BIJLAGE 3 – KIND EN SCHEIDING – VRAGENLIJST	58
BIJLAGE 4 – EXACTE AANTALLEN	60
BIJLAGE 5 – UITWERKING VRAGENLIJST PER VRAAG	64
BIJLAGE 6 – UITWERKING INTERVIEWS MET PROFESSIONALS	66
BIJLAGE 7 – UITWERKING INTERVIEW OUDERS.....	69

BIJLAGE 1 – LESSUGGESTIES

Suggestie	Inhoud
Vraaggesprek	Kind bewust maken van aanwezige gevoelens en deze beschrijven.
Emotiespel	Kaartspel waarbij kinderen bepaalde emoties aan een gebeurtenis koppelen
SOVA training	Kind wordt zich bewust van zijn eigen kunnen.
Kanjer training	Sociaal-emotionele vorming, Tijdens deze lessen staat ook de thuissituatie centraal.
Prentenboeken	Met jongere kinderen prentenboeken lezen die gaan over het thema echtscheiding. Dit kan een makkelijke ingang zijn tot een moeilijk onderwerp. Het gebruik van een speelpop kan voor kinderen de drempel verlagen om te gaan praten.

Figuur 14: Suggesties

BIJLAGE 2 – BESTAANDE VOORZIENINGEN VOOR KINDEREN

Naam	Inhoud
KIES-project	KIES is een spel- en praatgroep voor kinderen en jongeren die wordt aangeboden door een professional op de basisschool. Door middel van creatieve werkvormen en gesprekken leren ze hun ervaringen te delen en kunnen zij elkaar ondersteunen.
Het Zandkastelenprogramma	Dit programma is ontwikkeld door de Amerikaanse gezinstherapeut Gary Neuman. Het zandkasteel staat symbool voor de situatie. Als een zandkasteel wordt weggespoeld door de zee betekent dit niet dat alles weg is, het zand blijft. De cursus omvat 1 dagdeel en is bedoeld voor kinderen van zes tot zeventien jaar. Kinderen en ouders worden benaderd via school, huisarts, advocaat, hulpverlening of rechtbank.
Gespreksgroepen	In Nederland zijn verschillende bestaande gespreksgroepen hierbij is te denken aan HDSH te Barneveld en verder worden er verschillende gespreksgroepen aangeboden door een RIAGG, GGZ-instellingen of particuliere hulpverleners. Hier staat ook het gesprek door middel van verschillende werkvormen centraal.
Kindertelefoon	Kinderen kunnen bellen en er zal iemand een luisterend oor bieden. Daarnaast kunnen ze ook mailen en chatten met vrijwilligers en hulpverleners.
Stichting Chris	Christelijke organisatie. Kinderen kunnen bellen, chatten en mailen naar vrijwilligers en hulpverleners om zo hun verhaal kwijt te kunnen en hulp/advies te ontvangen.

Figuur 15: bestaande voorzieningen voor kinderen⁵⁸

⁵⁸ (Spruijt, 2007, pp. 86 - 91)

BIJLAGE 3 – KIND EN SCHEIDING – VRAGENLIJST

Omcirkel het goede antwoord.

1. Geslacht: man vrouw

2. Type onderwijs: BO SBO

3. Ik werk op een christelijke/openbare school.

4. Leerkracht groep: 1 2 3 4 5 6 7 8

5. Aantal leerlingen:

6. Aantal leerlingen waarvan ouders zijn gescheiden:

7. Werkzaam in(plaatsnaam):

8. Wanneer een kind te maken krijgt met een echtscheiding herken ik de volgende veranderingen in het gedrag: (meerdere antwoorden zijn mogelijk)

- ☐ Agressiviteit
- ☐ Zeuren
- ☐ Driftbuien
- ☐ Liegen
- ☐ Jaloezie
- ☐ Ongehoorzaamheid
- ☐ Verlegenheid
- ☐ Overactiviteit
- ☐ Verveling
- ☐ Vragen om negatieve aandacht
- ☐ Ruzie maken
- ☐ Gesloten
- ☐ Anders namelijk:

Kies het antwoord dat het beste bij u past.

9. Ik ben van mening dat:

- ☐ Het gedrag van een kind sterk verandert naar aanleiding van een echtscheiding.
- ☐ Het gedrag van een kind niet verandert naar aanleiding van een echtscheiding.

10. Ik ben van mening dat:

- ☐ Kinderen in een echtscheidingssituatie extra persoonlijke aandacht verdienen.
- ☐ Kinderen in een echtscheidingssituatie geen extra persoonlijke aandacht verdienen.

11. Ik ben van mening dat:

- ☐ Het mijn taak is om kinderen in een echtscheidingssituatie te helpen.
- ☐ Het niet mijn taak is om kinderen in een echtscheidingssituatie te helpen.

12. Ik ben van mening dat:

- ☐ De thuissituatie veel invloed heeft op de ontwikkeling van het kind.
- ☐ De thuissituatie weinig invloed heeft op de ontwikkeling van het kind.
- ☐ De thuissituatie geen invloed heeft op de ontwikkeling van het kind.

13. Ik ben van mening dat:

- ☐ Leerkrachten rekening moeten houden met een (tijdelijke) achteruitgang in de leerprestaties van kinderen die zich in een echtscheidingssituatie bevinden.
- ☐ Kinderen van gescheiden ouders hetzelfde moeten kunnen presteren als alle andere kinderen in de klas.
- ☐ Kinderen van gescheiden ouders, meer tijd moeten krijgen om hetzelfde te kunnen presenteren als de andere kinderen in de klas.

14.

- ☐ Ik heb behoefte aan meer informatie/professionele begeleiding m.b.t. echtscheidingssituaties.
- ☐ Ik heb geen behoefte aan meer informatie/professionele begeleiding m.b.t. echtscheidingssituaties.

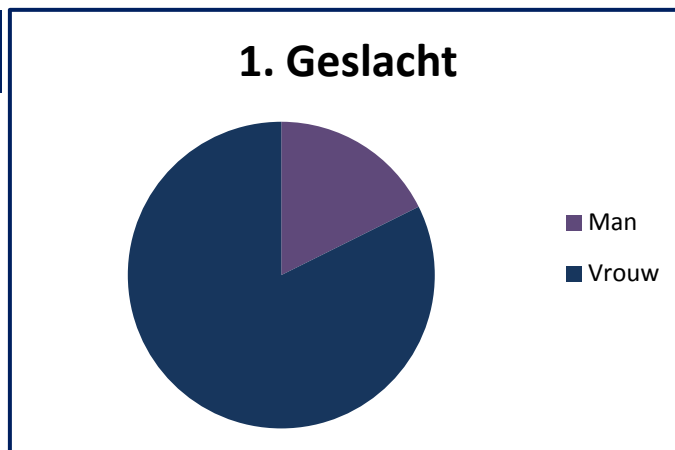
Hartelijk dank voor het invullen van deze enquête.

Martine Molenaar

BIJLAGE 4 – EXACTE AANTALLEN

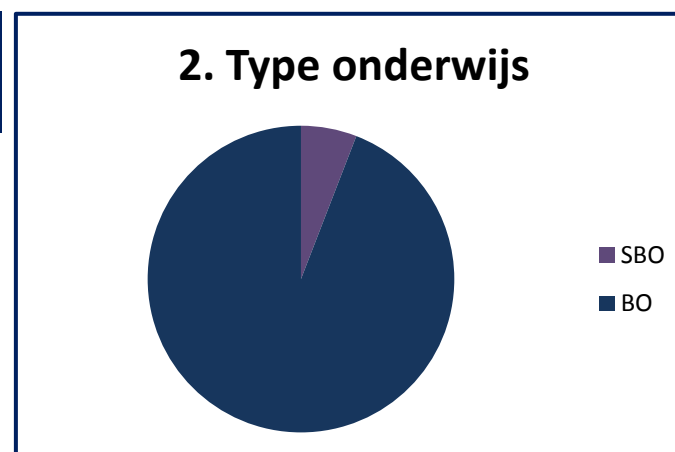
Vraag 1: Geslacht

Geslacht	Man	Vrouw
Aantal	3	14

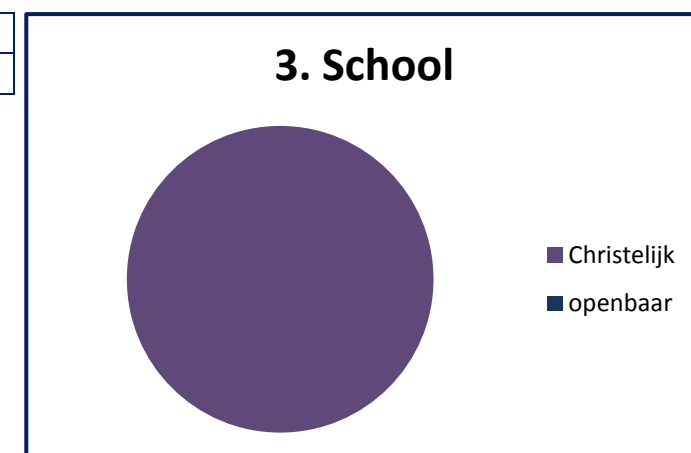
Vraag 2: Type onderwijs

Type onderwijs	SBO	BO
Aantal	1	16

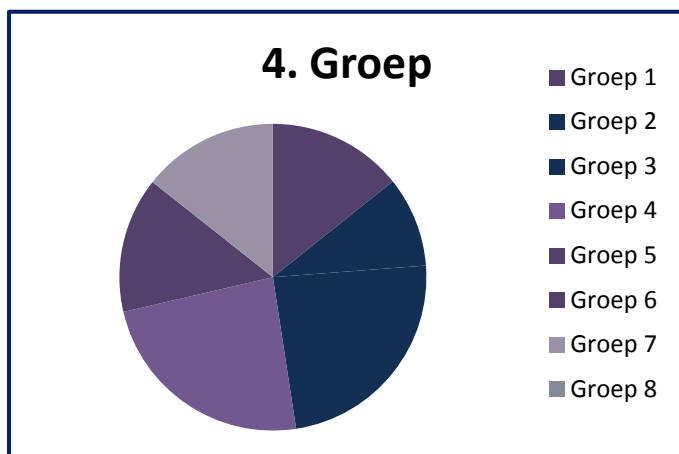
Vraag 3: Christelijk of openbaar

School	Christelijk	Openbaar
Aantal	17	0

Vraag 4: Aantal leerkrachten werkzaam in groep

Groep	1	2	3	4	5	6	7	8
Aantal	3	2	5	5	3	0	3	0

Vraag 5: Gemiddelde aantal leerlingen per groep

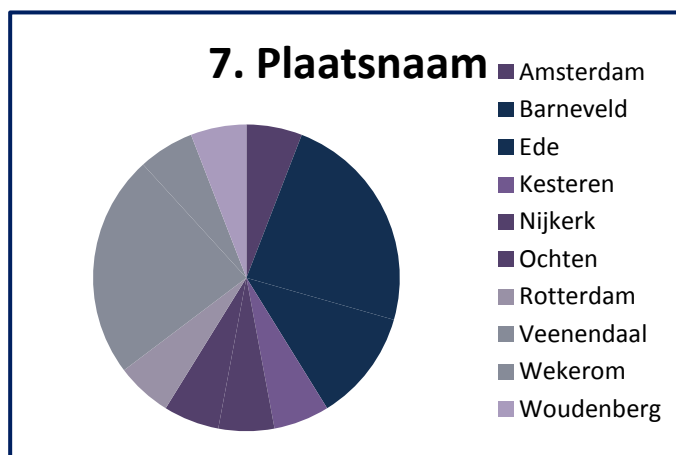
Aantal		
19	1	
22	2	
23	3	
29	4	
24	5	
10	6	
18	7	
23	8	
25	9	
21	10	
17	11	
29	12	
22	13	
15	14	
25	15	
19	16	
25	17	
21	Gemiddelde aantal leerlingen per groep	

Vraag 6: Gemiddelde aantal leerlingen met gescheiden ouders

Aantal	
1	1
5	2
1	3
5	4
0	5
1	6
2	7
3	8
1	9
2	10
3	11
6	12
4	13
7	14
2	15
2	16
4	17
3	Gemiddelde aantal leerlingen waarvan de ouders zijn gescheiden

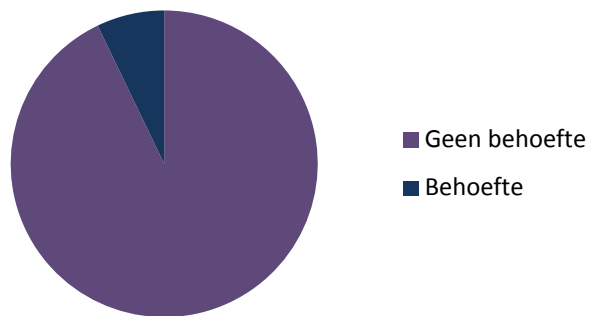
Vraag 7: Werkzaam in

Plaats	Aantal
Amsterdam	1
Barneveld	4
Ede	2
Kesteren	1
Nijkerk	1
Ochten	1
Rotterdam	1
Veenendaal	4
Wekerom	1
Woudenberg	1

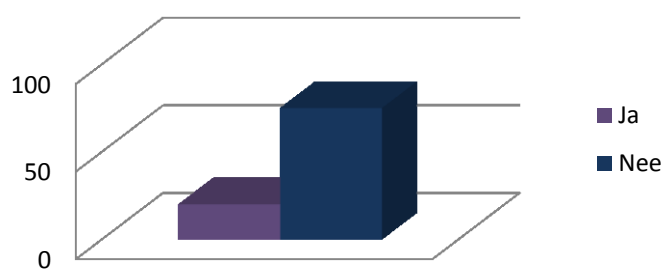
Vraag 14: Meer informatie/begeleiding

14.Informatie/begeleiding

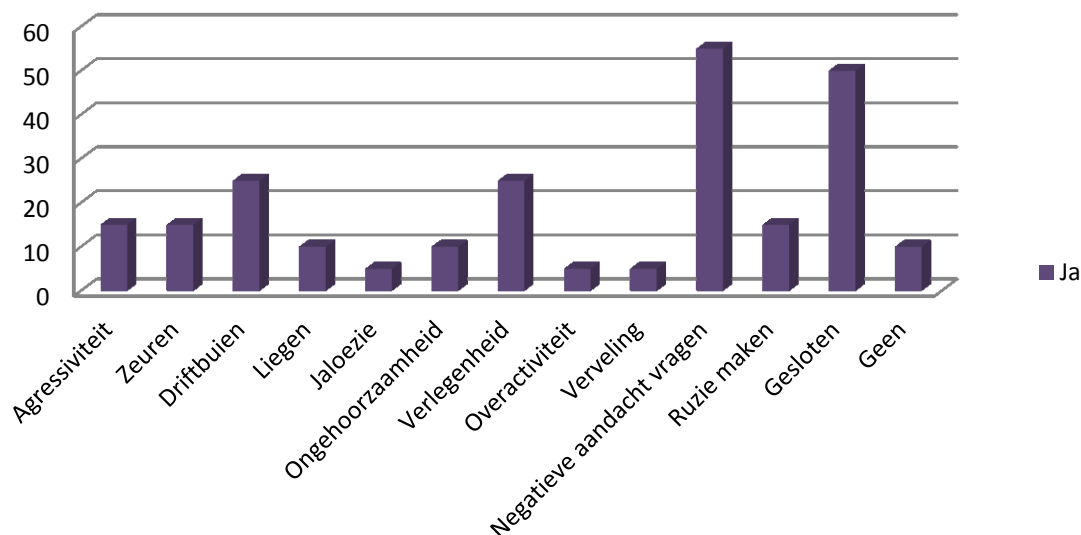
Informatie	Behoefte	Geen Behoefte
Aantal	2	15

14. Extra informatie en professionele begeleiding van meerwaarde is voor het onderwijs

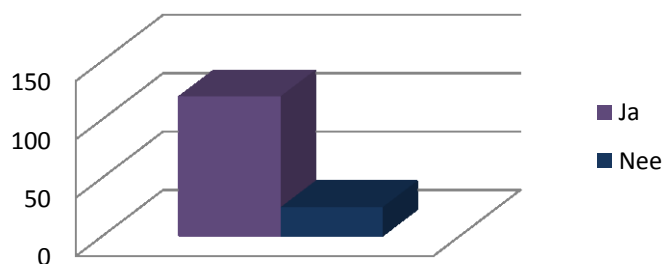

BIJLAGE 5 – UITWERKING VRAGENLIJST PER VRAAG

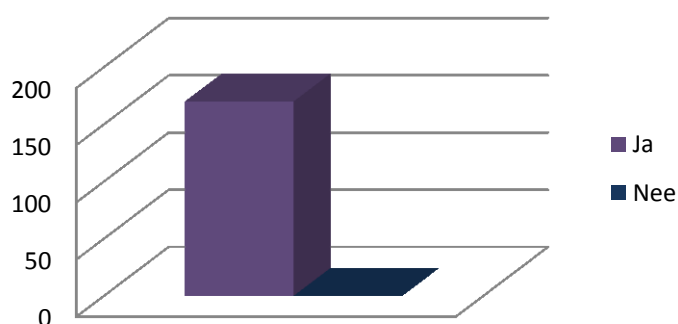
8. Veranderingen in het gedrag

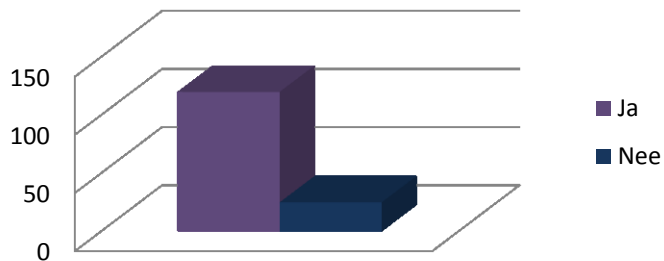
9. Het gedrag van een kind sterk verandert naar aanleiding van een scheiding

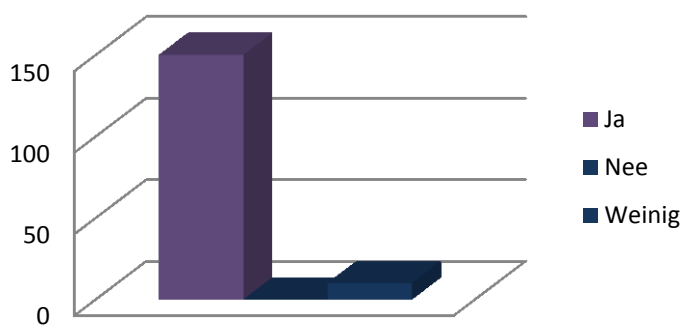
10. Kinderen extra persoonlijke aandacht verdienen

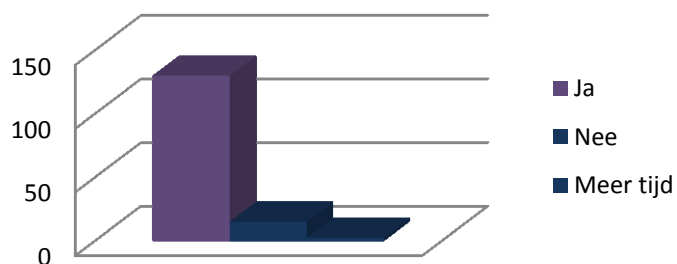
11. Het mijn taak is om kinderen in een echtscheidingssituatie te helpen

12. De thuissituatie veel invloed heeft op de ontwikkeling van een kind

13. Leerkrachten rekening moeten houden met een achteruitgang in de leerprestaties van het kind

BIJLAGE 6 – UITWERKING INTERVIEWS MET PROFESSIONALS

Het interview heeft plaats gevonden op vrijdag 30 maart.

Wat doet HDSH voor specifiek voor kinderen van gescheiden ouders?

HDSH doet verschillende dingen voor kinderen waarvan de ouders zijn gescheiden, er is onder andere een praatgroep voor kinderen.

Dit start 1 á 2 keer per jaar, voor groepen van 6 – 10 kinderen. Het traject bestaat uit 8 bijeenkomsten van 1,5 uur. Er wordt tijdens deze bijeenkomsten aandacht besteed aan de volgende onderwerpen:

- *Verhaal; wat is er precies gebeurd, het antwoord geven op de waarom vraag. Onduidelijkheid kan ervoor zorgen dat kinderen zich schuldig gaan voelen.*
- *Gevoelens; gevoelens onder woorden brengen en delen om zo herkenning te vinden.*
- *De verandering*
- *Loyaliteitsconflict; houden van beide ouders.*
- *Bezoekregeling; hoe moet ik daarmee omgaan*
- *Netwerk; kinderen maken sociogram om te zien wie er naast de ouders veel om hen geven en iets kunnen betekenen. Daarbij is te denken aan de school. Daarbij is het voor kinderen soms makkelijker om iemand te kiezen uit een andere cirkel dan in de directe omgeving. Deze persoon is onpartijdig en kan wellicht iets betekenen voor het kind.*

Allereerst zal er een voorlichtingsavond voor ouders zijn. We hopen dat beiden ouders aanwezig zijn, want hoewel zij gaan scheiden, ze blijven toch samen ouders, de relatie verandert van partners naar collega's.

Tijdens de cursus wordt er veel gepraat met de kinderen door middel van verschillende spelvormen en rollenspellen.

Tijdens de intakegesprekken wordt met de ouders besproken hoe het met het kind gaat. Daar komt ook het gedrag aan de orde. Toch is het lastig om daar een duidelijk beeld van te vormen als leider van deze praatgroep. Je ziet de kinderen maar voor een korte tijd dus kan niet echt zeggen of het gedrag nou anders is geworden na de scheiding. Hierin moeten we dus vertrouwen op de informatie die ouders ons geven.

Wat zijn de resultaten die jullie bij de kinderen zien?

Na de laatste bijeenkomst vindt er een evaluatie plaats. Tijdens deze evaluatie geven kinderen en ouders vaak de volgende dingen aan:

- *Echtscheiding wordt beter geaccepteerd*
- *Minder dromen*
- *Betere concentratie*
- *Er is nu een plek om alles kwijt te kunnen*
- *Contact met ouders is beter, kinderen gaan de verschillende kanten begrijpen*

Wat is volgens u de rol die de school kan spelen in dit proces?

De school kan zeker een belangrijke rol spelen. Allereerst zijn zij degene die ouders kunnen informeren over de cursussen en advies geven voor deze cursus. Soms blijkt het lastig te zijn voor ouders om daadwerkelijk de stap te nemen om hun kind op te geven. Het voelt als falen en ze ervaren dat het hun fout is dat het kind nu ook een fout heeft. Wanneer de ouders

hierover niet op een lijn zitten, heeft dit zeker effecten op het kind. De drempel is dan erg hoog. Aan het begin van de cursus is er een voorlichtingsavond voor de ouders. Tijdens deze avond wordt er vooral gepraat vanuit het kind, dit zorgt ervoor dat het voor ouders eenvoudiger is om de stap te zetten tot het inschrijven van hun kind.

1x per jaar wordt er een mail gestuurd naar alle scholen in Barneveld. Deze mail gaat naar de I.B-er en de Schoolmaatschappelijkwerker van de betreffende scholen. Wanneer deze mensen zien dat kinderen problemen hebben naar aanleiding van een scheiding, kunnen ze de ouders het advies geven om hun kinderen in te schrijven voor deze cursus.

Tijdens de cursus is er weinig contact tussen de school en HDSH dit is vooral vanuit praktisch oogpunt voortgekomen. Het gaat hier in eerste instantie om het kind en de ouders. Wanneer er echt problemen duidelijk worden, dan zal er aan de ouders toestemming worden gevraagd voor contact met de school.

Ik ben van mening dat de school niet de eerste verantwoordelijkheid heeft in deze situatie. Er zijn al veel verplichtingen binnen een school en dat is dan ook de reden dat er hulpinstanties zijn.

HDSH is een Christelijke organisatie, heeft dit effect op de praatgroep?

Het geloof voert niet de boventoon tijdens de cursus. Er zijn zowel Christelijke als niet christelijke kinderen die deelnemen aan deze groep. Tijdens de gesprekken komt het geloof wel aanbod wanneer we met de kinderen praten over de plek waar ze hun kracht vandaan kunnen halen, dan is het mooi om te zien dat we kinderen op God kunnen wijzen. Vaak is het een natuurlijk verloop, maar er zijn ook moslims die deelnemen aan de groepen, dus het is belangrijk dat we het geloof niet op dringen. Dit is juist een goede manier om het evangelie te kunnen uitstralen door de daden, het hoeft niet altijd met heel veel woorden.

Is het volgens u van belang dat kinderen inspraak hebben in het ouderschapsplan?

Dat kinderen een mening hebben is in mijn ogen prima, maar de uiteindelijke beslissing moet bij de ouders liggen. Zelfs als een kind 12 is, is het nog maar 12. Kinderen kunnen niet kiezen tussen ouders, dan ontstaat er een innerlijk gevecht. Wanneer ouders er zelf echt niet uit kunnen komen is het van belang dat een rechter uitspraak doet.

Welk advies wilt u meegeven aan leerkrachten?

Er zijn al veel verschillende organisaties die gespecialiseerd zijn in kinderen en scheiding. Hierbij denk ik aan het Kiesproject. Mensen worden opgeleid tot coach en gaan naar scholen toe om cursussen te geven aan kinderen. Er wordt landelijk al veel georganiseerd, maar onwetendheid is vaak het probleem.

Verwerking is het begin van het proces. Een scheiding zal altijd op een manier effect hebben op een kind maar rust kan zorgen voor een nieuwe start zodat ook het kind aan de nieuwe situatie kan wennen. Voor ouders is het vaak al duidelijk dat ze gaan scheiden, maar het kan zijn dat dit voor kinderen uit de lucht komt vallen. Daarom is het belangrijk om kinderen de tijd te geven en ze misschien soms ook weleens boos te laten zijn. Wanneer ze hun emoties kunnen uiten, kunnen ze het eenvoudiger een plek geven. Ouders spelen hierin dan ook een grote rol.

*Daarnaast denk ik dat sommige stellen snel besluiten om te trouwen zonder elkaar echt goed te kennen. Het zou niet eens zo gek zijn wanneer er een verplichte huwelijkscursus en ouderschapskursus komt. Wanneer een stel kinderen wil adopteren moeten ze immers ook eerst verschillende cursussen volgen. **Preventie = voorkomen**, we gaan immers ook geen autorijden zonder rijbewijs. Een scheiding is het begin van een traject, je bent en blijft met elkaar verbonden en iedereen moet zijn weg hier in leren kennen. Een ouderschapsplan is zeker van belang, maar het vraagt om samenwerking en zal in sommige gevallen begeleiding nodig hebben, daar heeft HDSH dan ook een cursus voor, juist voor de ouders hoe ze om moeten gaan met de situatie en alles wat er bij een scheiding komt kijken.*

I.B-er: Ik ben werkzaam op een basisschool in Barneveld. Het is goed dat er contact is tussen de school en het Maatschappelijkwerk. Wij hebben regelmatig contact en wanneer er problemen zijn met kinderen, weet ik welke stappen we kunnen ondernemen. Allereerst zal de leerkracht in de klas aan het werk gaan met dit kind, maar wanneer de situatie te complex is, is het verstandig om professionele hulp in te schakelen. Het is afhankelijk van de situatie en het kind of het gedrag van een kind daadwerkelijk verandert. Wel zien we dat kinderen het in de eerste plaats moeilijk vinden om over de dingen die ze mee maken te praten. Vooral jongens kunnen hier moeite mee hebben omdat het praten over gevoelens iets is wat ze sowieso niet graag doen. Groepsgesprekken en sociale vaardigheidstraining kunnen hier veel aan bijdragen en ook het gedrag, in een positieve zin, beïnvloeden.

BIJLAGE 7 – UITWERKING INTERVIEW OUDERS

Tijdens het interview heb ik de resultaten van het praktijkonderzoek als basis gebruikt voor de vragen. Tijdens het interview ben ik in gesprek gegaan met twee ouders. Een ouder heeft zelf te maken gehad met een scheiding(in het interview K.), de andere ouder is getrouwd met een vader die twee kinderen heeft uit zijn vorige huwelijk(moeder S.). Twee verschillende situaties, twee verschillende verhalen, samengevoegd in een gezamenlijk interview om met elkaar in gesprek te kunnen gaan.

Het interview heeft plaats gevonden op maandag 16 april.

Bent u van mening dat het belangrijk is wanneer kinderen inspraak hebben in het ouderschapsplan?

K. Dit is helemaal afhankelijk van de leeftijd. Wanneer kinderen nog te jong zijn, ligt dit bij de ouders. Maar nu onze kinderen ouder zijn, gaat het bezoek en dergelijke in overleg.

S. Ik ben het met K. eens, wanneer de kinderen jong zijn ligt deze beslissing in de handen van de ouders. Maar onze kinderen zijn nu ouder dus er worden momenteel verschillende veranderingen aangebracht in het plan. Dit gaat nu wel in overleg met de kinderen. Daarin is het erg lastig wanneer de moeder van de kinderen samen met de kinderen partij spant tegen mij en de vader, hier moeten we een weg in vinden om mee om te gaan.

Heeft u een duidelijke verandering gezien in het gedrag van uw kinderen?

K. In de eerste plaats leek dit mee te vallen, we waren open naar de kinderen en zij wisten wat er gaande was. Maar op het moment dat we verhuisden, kwam het duidelijk binnen bij de kinderen. Toch viel het aan het begin nog mee. De kinderen waren jong en begrepen de situatie niet in details. Maar na een aantal jaar werden ze opstandiger en werd duidelijk dat ze wel degelijk veranderden door de scheiding.

S. In de eerste plaats leek dit mee te vallen, maar doordat de kinderen elke week bij de andere ouder zijn, merkten we al snel onrust. Daarnaast wordt bepaald gedrag bij ons in huis niet geaccepteerd en bij moeder wel. Dit geeft spanningen. Daarnaast zijn de kinderen op school erg veranderd. Ze werden opstandig en vroegen om veel negatieve aandacht.

Heeft school de hulp geboden die de kinderen nodig hadden in deze tijd?

K. Over de school zijn wij helemaal niet goed te spreken. Leerkrachten waren naar ons idee onervaren en de kinderen kregen gelijk een stempel. Ze kregen geen extra aandacht of begeleiding in de eerste plaats. Uiteindelijk kregen ze die aandacht wel, maar negatief door overal tegenin te gaan. Zo kregen ze toch de aandacht die ze wilden, maar niet op de goede manier. Ik zie dit echt als effect van de scheiding. Al waren de kinderen erg jong, toch komt het er op een moment uit.

Ik kreeg het idee dat de leerkrachten zich liever niet wilden bemoeien met de situatie en niet goed wisten wat ze moesten doen. Ik moet wel zeggen dat dit erg afhankelijk is geweest van de leerkracht.

S. Bij de oudste dochter zijn wij goed te spreken over de rol die de school heeft gespeeld. Alhoewel, zij veranderde niet erg dus de leerkracht heeft waarschijnlijk niets aan haar gemerkt. Onze andere dochter is moeilijker. Hierin heeft de leerkracht die op dat moment

voor de groep stond, niet alles gedaan wat zij kon doen. Uiteindelijk leidde dit tot vreemd gedrag zowel op school als thuis, enkel voor de aandacht.

Wat zijn de volgende stappen die u toen heeft ondernomen?

K. We hebben besloten dat voor de kinderen beter was om professionele hulp te krijgen. We zijn terecht gekomen bij Karakter in Ede. De kinderen hebben daar verschillende vormen van therapie gekregen, waaronder speltherapie. Hier hebben ze opnieuw geleerd om zich te uiten en te praten over dingen die ze moeilijk vonden. Uiteindelijk valt het resultaat ook hier van tegen, toch kunnen de kinderen nu goed omgaan met de situatie, het is zo en dat zien ze in. Daarnaast gaan we ongeveer 2x per maand naar hun vader, hier zijn duidelijke afspraken over gemaakt en daar staan de kinderen ook achter. Uiteindelijk moesten wij als ouders beslissen.

Het is erg belangrijk dat ouders tijdens een scheiding op een lijn zitten. Daarnaast is het ook belangrijk dat ouders open zijn naar de kinderen.

S. Onze jongste dochter heeft professionele behandeling gekregen en is uiteindelijk naar het SBO gegaan. Daar heeft ze een SOVA training gevolgd om te leren omgaan met haar gevoelens. Hier zien we thuis niet veel van, maar op school gaat het bij tijden stukken beter.

Het is in mijn ogen erg belangrijk dat kinderen een vaste basis hebben die vooral stabiel is. Wanneer deze basis aan het wankelen wordt gebracht, zorgt dit voor onduidelijkheid en vooral voor onrust bij het kind. Het is daarin van groot belang dat de ouders op een lijn zitten.

In mijn ogen is het vooral belangrijk dat een school een vaste basis biedt voor de kinderen en in tijden van een scheiding klaar staat voor het kind, hierbij denk ik aan extra aandacht en eventuele gesprekken. Ik vind het moeilijk om te zien dat kinderen een stempel krijgen omdat hun ouders gaan scheiden, het kind mag hier niet de dupe van worden.